

Доклад по проект “Културни събития и културна инфраструктура в 8-те периферни района на град София”, подкрепен от Изследователски център по социални науки към СУ “Св.Кл.Охридски”

КУЛТУРНИ СЪБИТИЯ В 8-ТЕ ПЕРИФЕРНИ РАЙОНА НА СТОЛИЦАТА

Нели Стоева

Въведение

Проектът “Културни събития и културна инфраструктура в 8-те периферни района на град София” бе провокиран от един проблем и едно намерение. Проблемът бе идентифициран в проучването на Фондация за градски проекти и изследвания върху Културния календар на Столична община и се състои в почти пълната липса на подкрепени от общината значими културни прояви в периферните райони на града “Очаквано външните и вътрешните събития се провеждат основно в центъра на София, а проявите по апликационна форма са преимуществено в периферните райони.”¹. Защо това се счита за проблем? Възможна е интерпретация, съгласно която периферните райони на столицата нямат нужда от “повече или по-различни култура” от тази, която имат. Жителите на тези райони имат осигурен транспортен достъп до центъра и могат да се ползват от продукцията на културните институти, които работят там.

Проблемът започва да се очертава като проблем във връзка с едно намерение – намерението на Столична голяма община да се кандидатира за Европейска столица на културата през 2019г. Както е известно един български град ще бъде Европейска столица на културата през 2019г. и София е една от силните кандидатури. Силните ѝ страни включват преимуществото, че почти всички национални културни институти са концентрирани на територията на столицата, значителна част от утвърдените частни и неправителствени организации в сферата на културата също се намират на територията на София, тук е концентрирано най-значимото професионално културно производство в страната, има богато културно наследство, творчески потенциал, развити аудитории, природно богатство и т.н. Нещо повече – богатството и многообразието от “културни възможности” е съсредоточено не просто в града София, то е концентрирано в самия му център, върху площ, която едва ли надхвърля 4 км². Всичко това се дължи не толкова на целенасочено провеждана общинска политика в областта на културата, колкото е резултат от общите процеси на миграция в страната, концентрация на населението в големите градове, централизацията на административните структури и управлението в столицата.

¹ Културният календар на София: проблеми и перспективи, ФГПИ, София 2010

Концентрацията на културния живот в центъра на столицата се счита за проблем по две основни причини:

Първо значителна част от населението на София има ограничен достъп до култура и изкуство. Разбира се същото може да се каже и за голяма част от населението на страната. Тук не става въпрос за идеалистичната кауза всеки да има равен достъп до продукцията на Народния театър или Националната опера. Тук става въпрос за осигуряването на възможности за формиране на собствен вкус и модел на потребление. А това не може да се случи без индивидът да има достъп до съответните видове и жанрове, без да ги познава и да има възможност за личен контакт с изкуството. Т.е. става въпрос не за осигуряване на равен достъп до най-високите образци в театъра, а за равен достъп до театралното изкуство въобще. Не за равен достъп до високите 3D технологии, а за достъп до кино, и особено съвременно българско кино. А също така и съвременна българска музика във всичките ѝ жанрове, съвременни български визуални изкуства, съвременна българска литература и т.н.

Може да се възрази, че и в момента има осигурен достъп, и този, който желае, може лесно да стигне до театър, кино, галерия и пр. Проблемният момент тук е именно “който желае”. За да се превърне човек в почитател на някое изкуство той трябва на първо място да е имал достъп до него, да е имал възможност да гледа, слуша или чете, да съпоставя и степенува, да разбира и избира, да комуникира и спори и т.н. Трудно може да се очаква, че човек, който никога не е посещавал опера или театър, внезапно от само себе си ще развие вкус към тези изкуства, и ще “пожелае” да има достъп до тях.

Второ, съсредоточаването на целия културен живот в центъра категорично е слабост в кандидатурата на София. Кандидатурите за ЕСК се оценяват според два основни набора от критерии: първият е “Европейско измерение”. Вторият набор от критерии, към който се отнася и настоящето проучване е “Град и граждани”.

Този набор от критерии цели да се осигури обществена видимост на събитието, но също така и да се стимулира ефективното участие в събитието на жителите на града, региона и околностите. Събитието трябва да има устойчив характер и да бъде в съответствие с дългосрочното развитие на града: целта е да се замисли събитие с роля на катализатор в средносрочен и дългосрочен план. Градовете трябва да надграждат това събитие чрез дългосрочни проекти и сътрудничество. *По този начин събитието ще се превърне във възможност, която може да спомогне за промяна или за укрепване и развитие на културните практики на града*². Критериите от този раздел няма как да бъдат изпълнени, ако не се положат целенасочени усилия за културното развитие на *всички райони на града*, включително и периферните. А това би било добър повод да се стартира работата по дългосрочна и устойчива, общосподелена стратегия за развитие на културата в София.

Този проблем и това намерение провокираха настоящето изследване, което има амбицията да постави проблема в една различна светлина, като по този начин отвори нови възможности за осмисляне на културата с оглед кандидатурата на София за ЕСК през 2019г.

² вж Европейска столица на културата (основна информация за инициативата). Ръководство за градовете, които кандидатстват за титлата Европейска столица на културата. Асоциация за развитие на София, 2010 <http://sofia-da.eu/bg/2011-01-10-11-55-24/2011-02-03-14-02-58> , достъпен на 23.08.2011

Работни дефиниции

Тъй като не съществуват общоприети дефиниции за основни понятия, използвани в този текст, тук ще бъдат изведени работни определения, които позволяват да се постигне по-добро разбиране за проблемите, засегнати по-долу.

- “културно събитие”: представяне на културен продукт (художествено произведение или обект от материално или нематериално културно наследство) пред публика в рамките на предварително обявено и публично достъпно място и време
- физическа инфраструктура за култура (“културна инфраструктура”): физически места и материално и техническо оборудване, използвани за целите на представяне на културен продукт
- “традиционно културно събитие”: такова събитие, което има редица сходни характеристики (като жанр, изпълнители, сценарий, съдържание, публики, инициатор, партньори, донори) с множество събития, периодично представяни в миналото в рамките на дадено място (област, община, град, район, квартал, село и пр.). Традиционните културни събития обикновено са свързани с ежегодни календарни или други празници.
- “иновативно събитие” културно събитие, което притежава редица характеристики, отличаващи го от традиционната културна продукция на дадено място: нова проблематика, нови интерпретации върху съществуващи културни продукти, нови публики, нови партньорства, нови форми и жанрове, нови пространства и нови социални ефекти, нови синтези между различните форми на изкуствата, както и между изкуствата и другите обществени сфери, нови канали за информация, нови технологии, нови модели на потребление
- “културна организация”: група хора (формална или неформална), обединени от обща цел по създаване, разпространяване и опазване на културни ценности

Описание на изследванията

Проектът предвиждаше описание и анализ на настоящото състояние на културните събития и културната инфраструктура в осемте периферни района на Столична община: *Банкя, Люлин, Върбица, Нови Искър, Кремиковци, Панчарево, Витоша и Овча купел*. Районите бяха селектирани по териториално-административен критерии, като за периферни се считат административно-териториалните единици (райони), които оформят “външната граница” на Столична голяма община, т.е. които граничат с други общини. Този избор се дължи на трудностите, които предполага разделението на Столичната община на център и периферия, и невъзможността да се прокара стриктна граница между тях. Екипът на проучването си дава сметка, че културният живот в значителна част от останалите 16 района има доста сходни характеристики с описаните в този текст, но поради необходимостта от ограничаване на изследователския терен като територия, а също и поради времето ограничение на проекта, бяха подбрани именно тези осем района. Независимо от това голяма част от изводите и препоръките в този текст важат за всички 24 района в рамките на Столична голяма община. Избраният

метод за проучване на административно-териториални единици, а не например на квартали или жилищни комплекси, се базира на модела на провеждане на политики за култура от страна на СО. Този модел се предопределя именно от разделението на територията на общината на райони, всеки от които има собствена административна структура, финансиране, институции, календари, приоритети и пр

Важно пояснение тук е, че подборът е осъществен в границите на Столична голяма община (СГО), а не на град София. СГО, освен град София, обхваща още 3 града (Банкя, Бухово и Нови Искър) и 37 села, вкл.най-големите по население три села на територията на страната, съгласно последното преброяване – Лозен, Бистрица и Казичене, в рамките на район Панчарево.

Разглежданите осем периферни района значително се различават един от друг, като територия (от 22 км² за район Люлин до 405 км² за район Панчарево), като население (от припл.12 хил.души в район Банкя до припл.200 хил.души в район Люлин), като физико-географски, транспортни и стопански характеристики. (вж.Приложение 1 – таблица с общи данни за районите)

Тези различия, установени още в първоначалното документално проучване³, дават основание периферните райони за бъдат условно разделени в три групи:

А) Индустриални. Т.нар.северна дъга, обхващаща Кремиковци и Нови Искър. Това са районите с развито промишлено производство и концентрация на производствени фирми и предприятия от отраслите металургична промишленост, лека и химическа промишленост. Развива се и селско стопанство. Тези райони на практика не обхващат части от град София (с изкл.на кв.Враждебна), те се състоят от отделни населени места (квартали и села), разположени на значителна по размери територия със съпоставимо население от около 30 000 души във всеки един от районите. Транспортно са най-слабо развити, в сравнение с останалите целеви райони на проучването. Район Кремиковци заслужава специално внимание, тъй като той в момента преминава през трансформация. След закриването на МК “Кремиковци”, районът вече няма преимуществата на индустриален район – развито производство и икономически възможности, но все още носи негативния имидж на замърсен, “отровен” и неблагоприятен за живеене. Районната администрация се стреми да промени този имидж и да развие района като преимуществено туристически, за което той определено има потенциал с добрите климатични условия, живописната природа на южните склонове на Стара планина и културното наследство от църкви и манастири от т.нар.Софийска Света гора. Проекти и

³ В рамките на документалното проучване бяха разгледани следните документи: Регионален план за развитие на югозападен район за планиране 2007 – 2013г., Стратегия за регионално развитие на област София до 2015г., Стратегия за развитие на Столична община до 2015г., Програма за управление и развитие на Столична община 2008 – 2011г., Стратегия за развитие на системата на столичното образование 2007 – 2015г., Стратегия за развитие на социалните услуги на територията на Столична община 2009 – 2013г., Общинска програма за закрила на детето на Столична община, Общинска стратегия по десетилетие на ромското включване в София (2007 - 2013), Национална стратегия за екотуризма (проект), Програми за развитие и профили на отделните райони, Туристически брошури, гидове, рекламни материали, Културен календар на Столична община за 2011, Културни календари на отделните райони, Проучване на одобрени проекти на основните донорски организации за култура, Списъци на училища, детски градини, читалища на територията на Столична община (подробна информация в Библиография)

инициативи, свързани с култура и изкуство биха работили много добре в посока осъществяване на тази цел.

Б) Панелни. Кварталите в посока запад и югозапад: Връбница, Люлин и Овча купел. Т.нар. “райони-спални” обхващат предимно гъсто населени жилищни комплекси, без развита промишленост, без възможности за туризъм, без формирани устойчиви общности. Икономически развита е сферата на търговията и услугите. Те са сравнително малки по територия, но със значително население, което в Люлин наближава 200 хил.души. В тези райони проблемът с инфраструктурата за култура стои най-остро, тъй като те почти не притежават използвани зали, сцени и помещения за културни събития, а населението им постоянно нараства. Транспортно те са най-добре устроени, в сравнение с другите райони, особено онези, през които минава метрото. Характерни за тези райони са социалните проблеми като изолация, бедност, насилие, зависимости, етнически напрежения.

В) Вилни. Районите на юг – югозапад: Банкя, Витоша и Панчарево които обхващат предимно отделни населени места. Характерно за тях е, че голяма част от имотите там са вилни места на столичани. В последните години се наблюдава и устойчива тенденция към заселване в тези вили с цел бягство от шумния и претоварен град и осигуряване на по-добро качество на живот, по-близо до природата. Природните дадености благоприятстват тези процеси: съчетанието на чист въздух, живописна, относително запазена природа и минерални извори, както и средновековно културно наследство (църкви и манастири от Софийската Света гора). Този процес обаче се превръща в тежък проблем за някои от населените места в тези райони, като напр. Драгалевци, Бояна и Симеоново, които в последните години страдат от презастрояване, проблеми с канализацията и пътната инфраструктура, екологични проблеми.

Във вилните райони липсва развита промишленост, икономиката е насочена към туризма (спа туризъм, излетен и планински туризъм), търговията и услугите. Те са големи като територия, но сравнително слабо населени. Тъй като се състоят предимно от отделни населени места – настоящи или бивши села – в тях има обособени общности с връзки и запазени традиции. Характерни за тях са и запазените живи фолклорни традиции, за разлика напр. от панелните райони. Транспортно сравнително добре устроени.

По отношение събитийността в периферните райони проектното предложение включваше проучване на културните събития - формален и неформален календар (въз основа на интервюта, документи, проучване на други източници, наблюдения и други). В тази връзка бяха адресирани Столична община и експертите по култура в районните администрации с молба за предоставяне на културните календари на осемте района в период от една година (юли 2010 – юни 2011г.). Оказа се, че това затруднява повечето районни експерти, и съставянето на календари, противно на първоначалните очакванията, не е една от регулярните им дейности. Бяха получени календари в различен формат, за различни периоди, част от тях бяха подготвени специално за целите на проучването. В последствие се установи, че календарите съдържат не напълно достоверна информация: част от събитията в тях не се провеждат, други се изместват във времето или се провеждат на друго място. Поради тази причина бе прието, че календарите не могат да се използват като надежден и достоверен източник на информация за културните събития в районите. Установи се също, че културните календари на районите се използват най-вече като административен инструмент за формално планиране и отчитане на дейности и събития, а не като инструмент за

организация, координация и информация по отношение на културните събития в районите. Обичайното съдържане на тези календари обхваща предимно районните празници на районите (всеки един от районите на София има свой районен празник, който се отбелязва всяка година на определена дата), традиционни календарни и религиозни празници като Коледа, Великден, 1-ви юни, 17-ти септември, читалищни и училищни чествания и годишнини и др.п. Съставянето на календари става въз основа на предварителните годишни програми, които читалищата и училищата предоставят на районните администрации. Районните администрации съставят календарите, но не носят отговорност за финансовото, административно или логистично обезпечаване на заложените в тях събития. За това не са редки случаите, когато по финансови или други причини, предвидените събития не се осъществяват или се осъществяват в друг формат, на друго място или време. Събития, провеждани от частни организации или НПО не се включват в календарите. Поради тези причини възникват и разминаванията между календарите и реално провежданите събития в районите. Това беше и основанието да не се използват календарите като източници на информация.

Изводите за събитийността в периферните райони се основават преди всичко върху наблюдаваните събития по време на проучването, както и върху проведените интервюта с районни експерти, представители на културни организации и проведените районни дискусии. Това ограничава значително времевия обхват и представителността на резултатите, но за това пък дава гаранции за надеждността и достоверността на данните и изводите.

Бяха организирани три районни дискусии:

- *“Културата като фактор за развитие на район Кремиковци”*, 10.06.2011г., районна администрация на район Кремиковци. В дискусията взеха участие над 30 представители на районната администрация (вкл.кмета и зам.-кмета на района), образователни и културни институции в района, неправителствени организации.
- *“Културни събития и културна инфраструктура в периферията на града. Примери и изводи от София, Прага и Мадрид”*, 16.06.2011г., Дом на културата “Искър”, район Искър. Участие в семинара взеха общински съветници, представители на администрацията на Столична община, както на централно ниво, така и по райони, представители на културни организации и институции, представители на организации и институции от сферата на образованието, градската среда, туризма и т.н., представители на бизнеса (вкл. творчески индустрии), представители на медии, университетски преподаватели и студенти, граждани. С цел да представят международен опит по темата за развитие на културния живот в периферията на града бяха поканени практики и експерти от Великобритания, Испания и Чехия. Общият брой на участниците надхвърли 70 човека.
- *“Културни събития и културна инфраструктура в район Връбница”*, 08.09.2011г., 74-то СОУ “Гоце Делчев”, район Връбница. Участие взеха над 30 представители на районната администрация в район Връбница, на училищата и читалищата в района.

Теренната изследователска част бе проведена в рамките на три месеца, от 1.05.2011 до 31.07.2011г. В рамките на проучването бяха посетени 33 събития и 67 обекта, проведени

бяха и 31 интервюта във всички 8 целеви райони, както и три районни дискусии, разпределени както следва:

Район	Брой наблюдавани събития	Брой интервюта	Брой посетени обекти	Районни дискусии
Банкя	5	3	4	
Витоша	2	3	19	
Връбница	3	2	6	1
Кремиковци	3	2	5	1
Люлин	3	6	6	
Нови Искър	3	4	9	
Овча купел	5	6	9	
Панчарево	9	5	9	
Искър ⁴				1

Три от предварително обявените събития не се състояха (трети ден от фестивала “Гергьовско веселие” в район Кремиковци, традиционен Гергьовски събор в кв.Павлово, район Витоша и празнични концерти на 10-ти и 20-ти май в читалище Виделина, район Панчарево). Две други събития бяха запланувани за посещение, но се оказаха трудно достъпни транспортно (събор в местността Мерова поляна на 4 юни, с.Желява, район Кремиковци и празник на район Витоша, на 5 юни в местността Момина скала). Информация за събитията бе набирана от културните календари на районите, които получихме предварително, от сайтовете на районните кметства, от читалищни страници, медийни материали и информационни материали по места. Необходимо уточнение тук е, че наблюдаваните 33 събития не представляват всички културни събития, проведени в целевите райони в разглеждания период. Поради трудностите с достъпа до информация за събитията в някои случаи научавахме за тях твърде късно, когато те вече бяха приключили. По тази причина те не са включени в проучването.

Наблюденията бяха осъществявани от основния екип на проекта и от студенти в катедра Теория и история на културата⁵, като за целта беше съставена матрица, съдържаща съвкупност от критерии за описание на събитието. Критериите включват информация за характера на събитието, представените жанрове, място и време на провеждане, участници, информация и популяризация, публики, достъп и др. Матрицата може да бъде намерена в Приложение 2, както и въпросника за интервю (в Приложение 3). Съкратени версии на наблюденията на отделните събития могат да бъдат открити в блога на проекта <http://kulturnaperiferia.blogspot.com/>

Интервюта бяха проведени с районни експерти от всичките 8 района, както и с активни културни оператори по места: читалищни дейци, представители на частни културни организации, училищни директори, ръководители на творчески състави и др.

⁴ Район Искър не беше включен в целевите райони на проучването, за това там не са осъществявани наблюдения и интервюта. Независимо от това районът има доста сходни характеристики с т.нар.панелни райони от типа на Люлин, Връбница и Овча купел. Мястото бе избрано поради наличието на подходяща сграда и зала – в Дом на културата “Искър”, с любезното съдействие на Дома и г-жа Мая Гидова.

⁵ Екипът на проекта изказва специална благодарност на студентите от специалност Културология Ана-Михаела Ганева, Атанас Парушев, Борислав Момчилов, Вероника Петрова, Красимир Краев, Надежда Милчева, Христина Попова, за активната и добросъвестна работа.

Заснети и описани са 67 обекта: читалищни сгради, зали и сцени, училища, детски градини, ВУЗ, музеи, домове на културата, открити сцени и др. Събитията също бяха заснемани. В рамките на архива на проекта бе събран богат снимков материал, който дава добра представа за инфраструктурата и събитийността в периферията на града. Снимковият архив е приложен на отделен носител и към настоящия текст. В резултат на наблюденията бяха съставени и карти на “местата за култура” в 8-те района – в Приложение 4.

Събитията в периферните райони

Независимо от различния характер на отделните райони и техните специфики в икономическо, социално, транспортно и географско отношение, наблюденията установиха значително сходство в характера на събитията, провеждани на територията на тези райони. Следващата част от текста съдържа обобщените резултати от наблюденията по различни критерии.

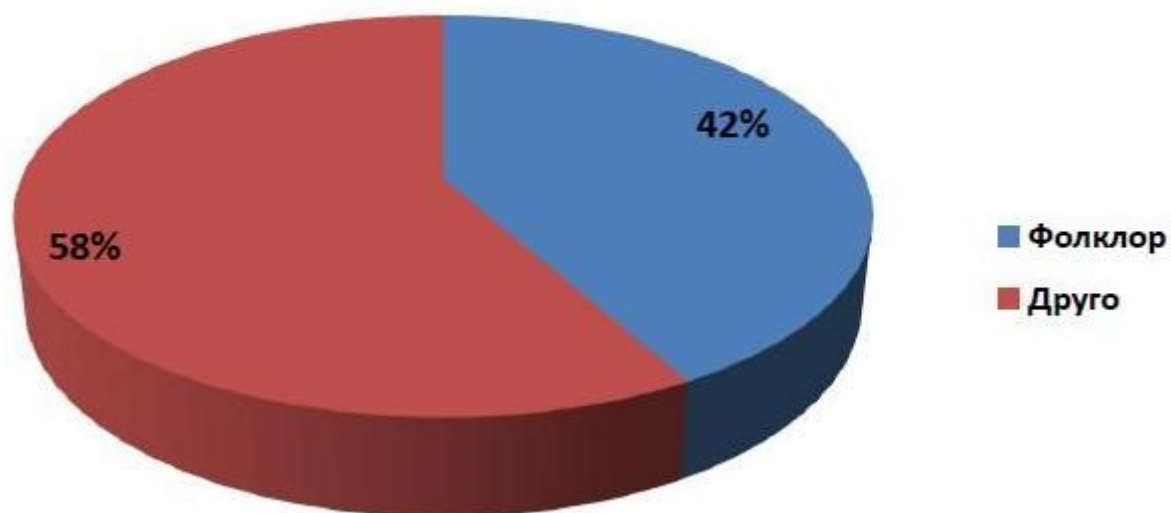
Жанрове и съдържания

Жанрово наблюдаваните събития могат условно да бъдат разпределени по следния начин:

Традиционни събори и чествания на празници (Гергьовден, 24 май, 1 юни)	13
Концерти	4
Театрални представления	3
Фестивали	3
Училищни събития (спортни празници, прегледи)	2
Кино	1
Читалищни юбилеи	1
Беседи	1
Представяния на книги	1
Еко-събития	1
Районни празници	1

В съдържанието на голяма част от събитията преобладава фолклора, предимно музика и танц

Характер на събитието

Показателно е също и разпределението традиционни – иновативни събития. При цялата условност на това деление, 81% от събитията са определени като традиционни, което означава събития, имащи редица сходни характеристики с множество събития, периодично представяни в миналото в рамките на дадено място. Едва 19 % се определят като иновативни, и те обикновено са свързани с “външни” за районите организации – Нов български университет, проектът “Пристигащо кино” на Андрей Слабаков, Национална компания “Железопътна инфраструктура” и др. Самите местни културни оператори рядко се осмеляват да рискуват с иновативни проекти и събития.

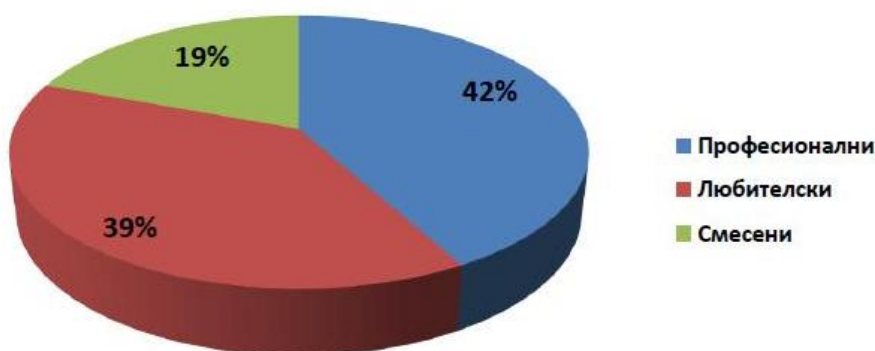
Фолклорът и традиционните събития са най-популярният и утвърден жанр в периферните райони, с най-големи гаранции за присъствието на публика, а реакциите на тази публика са предвидими. В известен смисъл този тип събития са и “очакваните” от местните жители, тъй като вече са се превърнали в традиция, случвали са се много години поред. Същото не може да се каже за по-иновативни продукции, които са по-рискови, противоречиви, може би предизвикателни. Освен това, както забеляза един от районните експерти – районният празник е “лицето на културата в района”, там трябва да се демонстрира активност и участие, в този смисъл е трудно да се допусне, че ще бъде включено нещо по-“експериментално” и несигурно. Нито районите администрации, нито читалищата имат интерес или стимул да рискуват с иновативни продукти. Те крият опасността да озадачат или разочароват публиките, дори да ги отблъснат, което пък неизбежно се отразява негативно върху съответните институции-организатори, най-често районните администрации и читалищата.

Изпълнители

По отношение на изпълнителите, данните показват смесен характер – в 42 % от събитията са ангажирани само професионални изпълнители, в 39% само любители, а в 19% са присъствали и професионалисти и любители. В интервютата се получиха доста оплаквания от страна на районните експерти и читалищни дейци поради невъзможността

за ангажиране на повече професионалисти в осъществяваните събития. Тази невъзможност се дължи преди всичко на липсата на средства за осигуряването на хонорарите на професионалните изпълнители. От една страна почти всички събития са с безплатен достъп (т.е. не могат да се набират приходи от входни билети), от друга страна основен източник на финансиране на тези събития е Столична община с програмата си за апликационни форми. Програмата не покрива разходи за хонорари на изпълнители. По този начин възможностите за ангажиране на професионалисти значително се ограничават, като често срещани решения на този проблем са привличане на спонсори или нерегламентирано използване на част от средствата по апликационна форма за тази цел.

Характер на изпълнителите

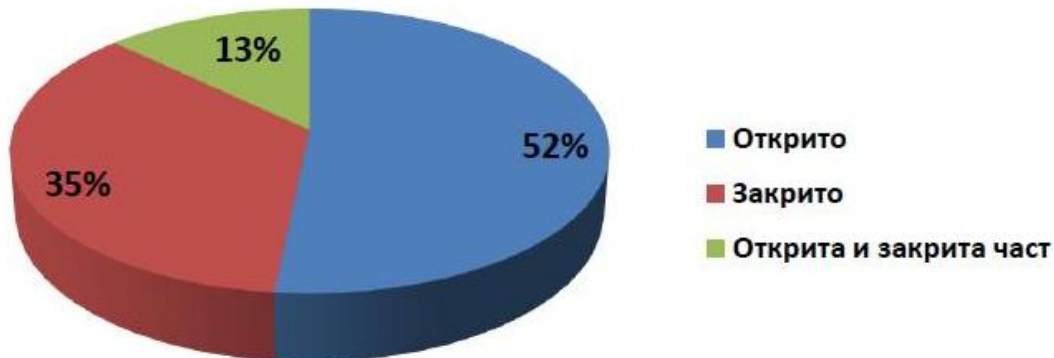

Локации

По-голямата част от събитията се провеждат на открито, което е обяснимо с оглед характера на събитията, климатичните условия по това време на годината и вече установеното времево разпределение на събитията в рамките на календарната година. Графиките⁶ показват, че основната част от събитията в районите се провеждат в месеците април-май-юни и септември. Този факт се обяснява с концентрацията на празници в тези месеци и с ограниченията, свързани с използването на наличните сгради и зали през есенно-зимния сезон, тъй като липсва отопление.

⁶ Карта и времево разпределение на културните събития финансирани от Културния Календар http://kulturenkalendar.blogspot.com/p/blog-page_4260.html, достъпен на 23.08.2011

Място на събитието

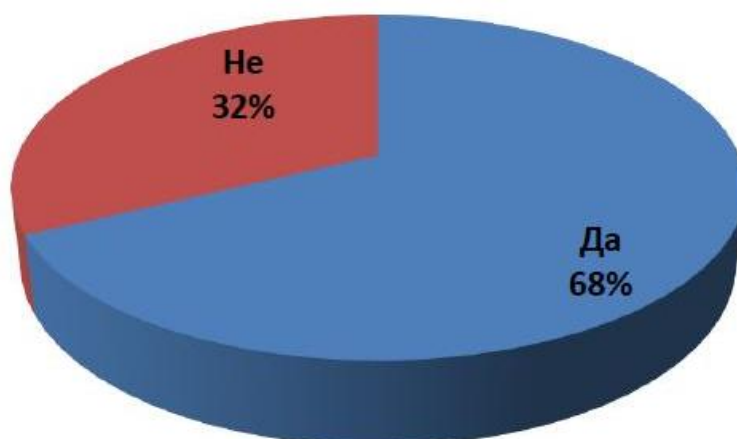

Достъп

Достъпността на събитията в периферните райони може да се разглежда в няколко аспекта:

- **Физически достъп.** Повечето събития се провеждат на места с осигурен достъп чрез градски транспорт. Три от събитията се проведоха в отдалечени местности, до които се достига с автомобил или пеш (Кремиковски манастир, местност Мерово поляна, Местност Момина скала). 68% от събитията бяха определени и като достъпни за хора с увреждания. Като общ извод може да се обобщи, че физическия достъп не е проблем за по-голямата част от събитията в периферията.

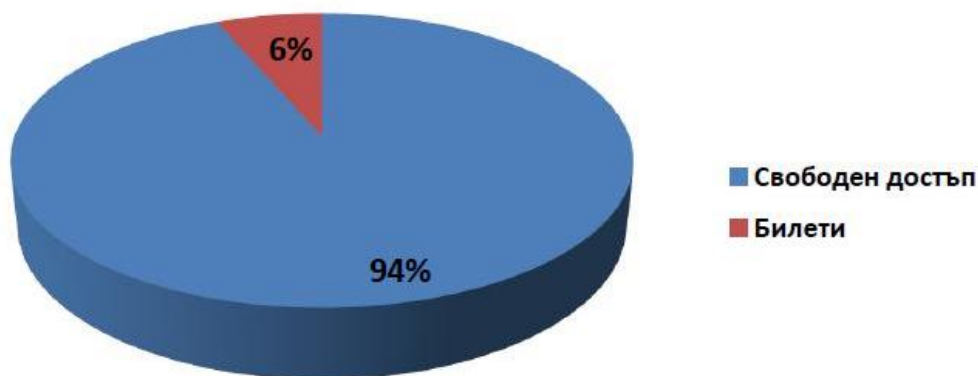
Достъп на хора с увреждания

- **Финансов достъп.** Над 90% от наблюдаваните събития са със свободен финансов достъп. Вход с билети бе предвиден само за две събития – театрални спектакли (с цена на билет между 3 и 5 лв). Не бяха наблюдавани практики за доброволни дарения от страна на публиките за изпълнителите и организаторите (с изключение на предварително набираните средства за курбаните, които се използват за закупуване на

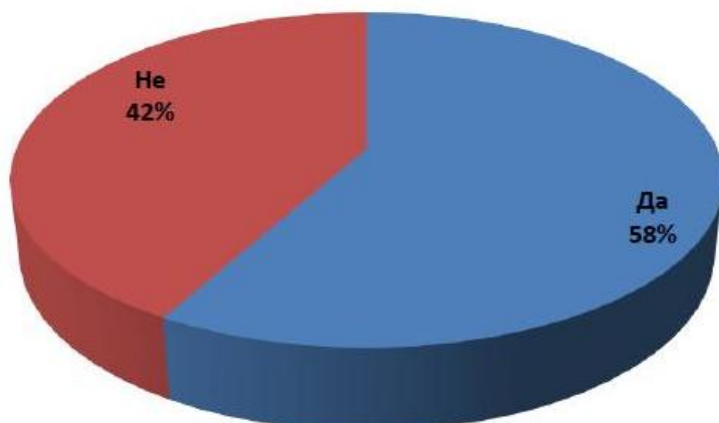
хранителни продукти). В интервютата финансовите ограничения често бяха изтъквани като причина за лимитирания съдържателен и жанров обхват на програмите на културните прояви. На няколко пъти и в интервютата, и в дискусиата в район Кремиковци беше отбелязано, че жителите не са склонни да плащат за културен продукт, тъй като са свикнали да го получават безплатно. Това оказва влияние и върху очакванията и нагласите на хората по отношение качеството и съдържанието на предлаганата продукция – те едва ли биха могли да бъдат твърде претенциозни. В много от случаите, когато става въпрос за събития като традиционни събори, културната програма е просто допълнение или фон към събора. Събитията в периферните райони са финансово достъпни като цяло, но това има своето неизбежно отражение върху качеството им.

Достъп до събитието

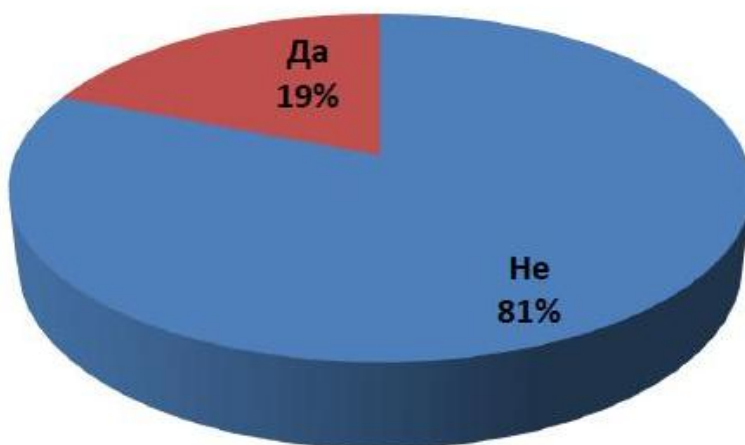

- Информационен достъп. Информационният достъп се предопределя от всички използвани методи за информация и популяризация на събитието сред аудиториите. Липсата на информация за събитията, които се случват в периферните райони е една от причините много хора да смятат, че там не се случва нищо. Тези събития отсъстват трайно от най-изполваните съвременни медии и канали за разпространение на информация: вестници, радио, телевизия, интернет, специализирани медии и гидове от типа на “Програмата”. Обичайните начини на разпространение на информация са чрез разлепяне на плакати в близост до мястото на провеждане. В някои случаи не се използва дори този метод, тъй като събитията са традиционни, провеждат се ежегодно на една и съща дата, и местните жители знаят за тях. Най-използвания и сигурен метод за разпространение на информацията е от уста на уста. Така информационен достъп до тези събития на практика имат предимно хората, които живеят в близост и тези, които поддържат лична връзка с организаторите и участниците. Твърде редки са практиките на тези събития да бъдат канени официални лица, представители на администрацията на СГО, изявени културни дейци или мениджъри и др. Като цяло медийното отразяване, предварително или последващо, е твърде рядък феномен. Всички тези проблеми се дължат от една страна на липса на адекватен професионален мениджмънт на събитията, но също така и на ниското самочувствие на организаторите по отношение качеството и значимостта на организирания от тях прояви.

Наличие на плакати за събитието

Присъствие на медии на събитието

Организация и организатори

Видно от графиката по-долу, най-голяма част от събитията се инициират и организират от районните администрации (35%), последвани от читалищата (23%) и частни организации (23 %). По-малка част от наблюдаваните прояви са организирани от учебни заведения – университети, училища и детски градини (13%) и Българска православна църква (6 %). Тези данни не са изненадващи, предвид факта, че най-голямата достъпна програма, подкрепяща културни събития в районите на София е програмата по апликационни форми на СГО в рамките на Културния календар на столицата. По тази програма могат да кандидатстват единствено районните администрации. Читалищата от своя страна също имат възможност за кандидатстване по проекти, като напр. ежегодните конкурсни сесии на Министерство на културата за подпомагане дейността на народните читалища, Програма “Заедно за другите” на Обществен дарителски фонд Средец, и др. Частните организации провеждат събитията почти изцяло на свои разноски. За сметка на

това нямаше нито едно събитие, организирано от неправителствена организация извън читалищата (които също се регистрират като сдружения по ЗЮЛНЦ⁷).

При част от събитията бяха установени съществени организационни слабости и пропуски като промени в предварително обявеното време и място без своевременно информирание на публиките, необявени промени в програмата, отказ в последния момент на основни участници, технически проблеми. Всички тези слабости говорят за липсата на професионален мениджмънт и достатъчен човешки ресурс сред организациите.

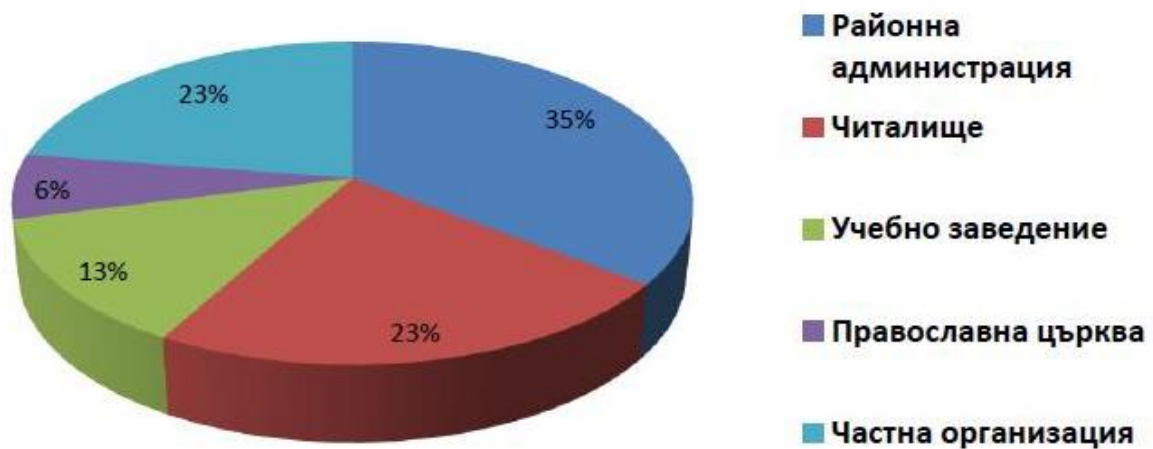
Прякото ангажиране на районните администрации в организацията и провеждането на културни събития е феномен, който се наблюдава на всички нива в Общината. Проучването на ФГПИ върху Културния календар на СГО за 2010г. установи, че една значителна част от събитията в Календара се организират и осъществяват на практика от администрацията. Т.нар. ”вътрешни събития” са ангажимент на Дирекция Култура в СГО, а програмата по апликационни форми – на районните администрации. Практиката администрацията да влиза в ролята на активен културен оператор е неадекватна и неприсъща. На първо място и преди всичко това не би трябвало да влиза в ангажиментите на администрацията. Организацията и провеждането на културни събития, независимо дали на районно или общинско ниво, следва да се възлага на мениджъри с опит, които имат необходимите знания, умения, познаване на районите и техните специфики и биха могли в най-голяма степен да реализират богата и пълноценна културна програма.

На второ място претоварването на администрацията с организационни ангажименти възпрепятства осъществяването на нейните специфични и присъщи функции, като например координация между отделни институции, осъществяване на междусекторни връзки и взаимодействия, осигуряване на информация, подпомагане на партньорски инициативи, осигуряване на условия за сътрудничество и съвместна работа между различни типове организации и пр.

С оглед преодоляването на тези проблеми препоръката в настоящия доклад е администрацията на всички нива да бъде разтоварена от организационни ангажименти и да поеме специфичните си функции по информация, координация и контрол. Организационната работа по районните празници и традиционните календарни и религиозни празници може да бъде възлагана на утвърдени културни оператори (самостоятелно или в партньорство), които имат необходимия опит и капацитет. Това би довело и до обновяване на съдържанията на празниците, инициране на нови идеи, вдъхване на нов живот и преодоляване на стагнацията.

⁷ Закон за юридическите лица с нестопанска цел, Обн. ДВ. бр.81 от 6 Октомври 2000г.

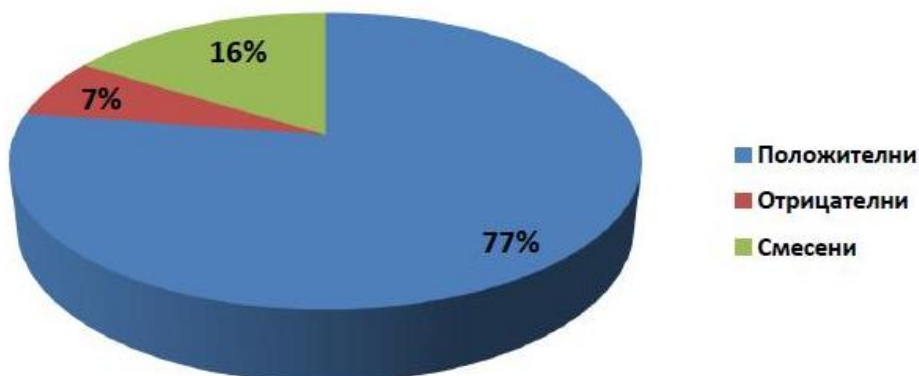
Организатор на събитието

Публики

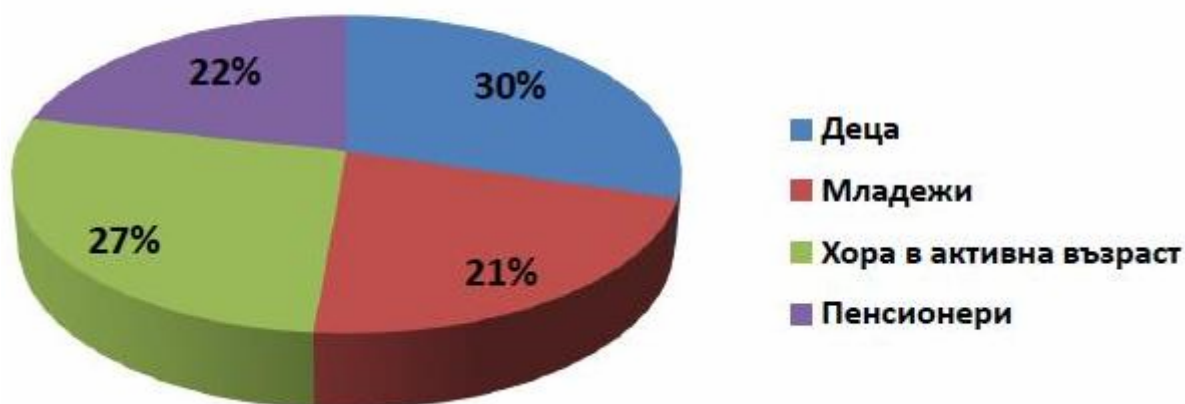
Независимо от констатираните организационни слабости и еднотипни съдържания на събитията, в преобладаващата част от случаите реакциите на публиките са позитивни. Вероятно това се дължи отчасти на занижените им очаквания, отчасти на факта че в много от случаите културната програма е фон за семеен излет или разходка сред природата, или пък на преобладаващото детско участие в програмата.

Реакции на публиката

По състав периферните публики са разнообразни, включват всички възрастови групи, социални слоеве и етнически групи. Представените данни разбира се имат приблизителен характер по отношение преобладаващата част от аудиторията, тъй като основната част от събитията са проведени на открито и са били със свободен достъп, а това значително ограничава възможностите за точно преброяване, проучване или установяване на профил на аудиторията.

Характер на публиките

Повечето събития привличат значителна по брой публика. Отново по приблизителни данни на наблюдаваните 33 събития са присъствали около 7500 души, или средно по около 230 души на събитие.

Предвид състава на участниците и личните впечатления на екипа от наблюдения и разговори, като основни целеви аудитории могат да се определят преди всичко децата и хората в пенсионна възраст. В допълнение, като основна целева група специално за читалищата се очертават главно родителите на децата, които посещават читалищните състави и школи. Таксите от тези състави и школи са един от основните приходоизточници за читалищата, допълващи субсидиите, които те получават от Министерство на културата и програмите на Столична община.

Международно участие

Международното участие в периферните културни събития е крайно ограничено. В рамките на наблюденията не беше установена нито една проява с международно финансиране. Изключително рядко е присъствието на международни участници (предимно детски фолклорни и танцови групи), почти отсъстват и международни публики. Естествено следствие е, че навсякъде липсваха информационни или рекламни материали на чужди езици. Същевременно беше установено, че почти всички читалища, които поддържат постоянни фолклорни състави, пътуват и имат изяви извън страната много често. Като пример може да се даде Фолклорен танцов ансамбъл София-6, към НЧ Витоша, район Витоша, който от 1977г. до сега има неизменно поне една изява годишно извън страната – нещо, с което много малко български професионални културни организации могат да се похвалят. Разбира се този ансамбъл има особено място и значение сред софийските фолклорни ансамбли, но и останалите осъществяват често пътувания в чужбина, а това важи не само за софийските читалища. Едно специализирано проучване вероятно би могло да установи, че “най-изнасяният” български културен продукт е фолклорът.

Констатирани бяха случаи, когато средствата за пътувания на дадена читалищна самодейна формация в чужбина се равняват или надхвърлят целия годишен бюджет на

читалището. Тук не става въпрос за злоупотреби, тези средства се осигуряват допълнително чрез кандидатстване с проекти, целево от Общината и чрез лични средства на участниците. Фактът обаче е показателен по отношение международните контакти и обмен – те действат изключително еднопосочно от вътре навън. Това безспорно оказва положително влияние на участниците, които имат възможности за изява на различни сцени, пред чужди публики. От друга страна обаче остава проблематично до колко всичко това оказва някакво въздействие върху местните публики, местното културно потребление, нагласи и вкусове. До колко многобройните изяви на читалищата в чужбина водят до някакво реално развитие и обогатяване на местната културна продукция?

Партньори и спонсори

От всички 33 наблюдавани събития, 10 бяха осъществени в партньорство между няколко организации. Като основен партньор се очертават местните районни администрации, читалищата и училищата в района. Срещат се, макар и рядко, и организации като частни студиа, НПО, парти-центрове и др. На 11 от събитията са били отбелязани и спонсори. Между тях се открояват компаниите за минерална вода, компании за производство на хранителни продукти, промишлени предприятия за събитията в индустриалните райони.

Изводи и перспективи

Първоначалното предположение в проучването, базирано върху предишните изследвания на екипа на Фондация за градски проекти и изследвания, беше, че т.нар. “периферия” на столицата е доста “празна” откъм културни събития, проекти, институции, и че жителите ѝ са дискриминирани по отношение на достъпа, особено що се отнася до професионалните изкуства. Това предположение бе базирано на редица фактори между които са: отсъствието на “периферни” събития от културните гидове за столицата, отсъствието им от медиите, недостатъчното (или недостатъчно видимото) им присъствие като бенефициенти на популярните донорски програми за култура, пределно лаконичното им представяне в стратегическите документи на общинско и регионално ниво, лични впечатления и впечатления на колеги др. Подобни наблюдения вероятно има и Столична община, като въз основа на тях е определена и една от приоритетните ѝ области: децентрализация на културния живот. Целта на настоящето проучване бе да установи дали и до колко децентрализацията се осъществява на практика, а ако не – то какви са пречките и трудностите пред нея.

Преди всичко трябва да се изтъкне обаче, че първоначалното предположение се оказа отчасти невярно, тъй като бе установено – и от наблюденията и от интервюта и дискусиите – че в периферните райони действително се случват множество събития, в определени моменти дори остава впечатлението за пренаситеност. Тези събития обаче са твърде еднотипни, със сходни характеристики и ориентирани към едни и същи публики. Бяха установени и редица липси, показателни сами по себе си: цели жанрове като театъра, визуалните изкуства, литературата, съвременните мултимедийни изкуства са много слабо представени или напълно отсъстващи. Жителите на тези райони почти нямат достъп до професионални културни продукти.

Същевременно твърде често в интервютата бяха споделяни оплаквания, както от страна на администрацията, така и от страна на читалищни дейци, че «хората не се интересуват от тези неща», че са «загубени културните навици». Бяха изразявани опасения, че всичко ново и различно, което се предложи, няма да бъде прието от местните жители, особено ако се налага да се плаща и т.н. Нито един от респондентите не сподели, че усеща някаква отговорност за тези процеси – те бяха просто констатирани като даденост. Културните оператори в периферията не виждат себе си като отговорни за формирането и поддържането на вкусове и нагласи, за отварянето на хоризонти и разгръщането на нови идеи. На въпроса за тяхната най-иновативната дейност, типичният отговор е напр.школа по бойни изкуства. Интересно и показателно за разбиранията им е определението за «иновативно», което получихме в едно от интервютата «Щом нещо не е задължително, значи е иновативно.»

Преобладаващата част от събитията са традиционни събори и празници с обичайните сергии и търговци предлагащи бира, скара, сувенири, детски играчки и др. Тези събития дават възможност за съчетаване на излет със забавление и празнична атмосфера. Тяхната «публика» е постоянна и винаги вярна. От друга страна читалищата полагат усилия за привличане на децата (и техните родители, разбира се) и работят предимно с деца, тъй като именно за децата е особено трудно да стигнат сами до центъра и да се възползват от «богатството от културни събития там». След като станат възрастни обаче тези деца загубват интерес към читалищните дейности, а в много случаи и към района, в който живеят. В някои от проведените интервюта се посочваха успели и популярни възпитаници на дадено читалище, които са повод за местна гордост. Същевременно връзката с тях е напълно прекъсната и възможностите за ангажирането им – като преподаватели например – изобщо не се обмислят, предимно по финансови причини. По този начин се прекъсва континуитета в развитието, както на отделните читалищни формации, така и на техните публикации.

Макар, че събитията в периферията бяха по-многобройни от очакваното, повечето от тях се оказаха твърде еднотипни и споделящи редица общи черти:

- «любителски характер», не толкова и не само продукцията и участниците, които не са професионални изпълнители, колкото непрофесионални изяви в сферата на организация, мениджмънт, координация и популяризация на събитията
- липса на международни участници, публикации, финансиране
- ограничена до минимум информация и популяризация на събитията
- консервативно отношение на организаторите към съдържанията на представяните програми: така напр.в някои читалища беше споменато, че има младежки рок-групи, но такива не бяха наблюдавани в нито едно от събитията
- публикации, които в много случаи са ограничени до участниците и техните близки

Общата цялостна ситуация може да се определи като *стагнация*: възпроизвеждат се сходни събития, целящи едни и същи публикации, без перспектива за развитие и промяна. Всичко това от определена гледна точка би могло да се счита за обичайно и характерно за културния живот в периферията на големите градове, а не толкова като някакво специфично софийско явление.

От друга страна обаче имахме възможност да наблюдаваме усилията на няколко организации, които имат стремежа да обновят и разчупят тази ситуация, да предизвикат промени и да провокират местните публики⁸

- Група SamBanda в читалище Стилян Пешев в Надежда, които са обновили и използват залата на читалището за репетиции и изяви. Групата свири самба. Сформира през 2006г. като част от международната [ROR \(Rhythms of Resistance\)](#) Samba мрежа. Основната цел на групата е да свири самба ритми, да разработва нови ритми с български и други мотиви. Чрез музиката и самба ритъма групата иска да стимулира хората да бъдат по активни в социалния живот около тях, да подкрепя различни публични изяви и да внася енергия и емоции в заобикалящата среда и живот. Групата има вече няколко изяви пред различни форуми в страната. Район Надежда не е един от целевите райони на проучването, но безспорно е периферен район, който има много близки характеристики с райони като Връбница и Люлин. Взаимоотношенията на групата с читалището са между наемател и наемодател, но при все това присъствието им там допринася много за обновяването на имиджа на читалището, за привличането на млади и активни хора. Групата има и други осъществени и бъдещи проекти, свързани с читалището като например «Куклите и веселите музиканти» (<http://www.youtube.com/watch?v=rqZZIs18-TA>), мултижанрово събитие с няколкодневна програма, включваща сценични и музикални изкуства, изпълнявани от младежи.
- Организацията за съвременно алтернативно изкуство и култура «36 маймуни», които са правили специални проучвания за възможностите да се ползват стари индустриални сгради в район Кремиковци за представяне на алтернативно изкуство. Организацията е позната с многобройните си театрални изяви в нетипични и алтернативни пространства в София, както и с дългосрочния си проект „ProText: Произведено в България” - пърформанс-четения на нова българска и чуждестранна драматургия в градска среда. За съжаление проектът за ползването на индустриалните сгради в Кремиковци не се осъществява, поради технически проблеми с организацията на транспорта.
- Театър Абсурд – частен театър, който от две години ползва сцената на Културния център в Люлин за своите куклени спектакли. Казусът с този театър е твърде показателен за взаимоотношенията районна администрация – частна културна организация. От месеци наред театърът прави опити да получи за ползване помещение в сградата на Културен център Люлин, което да приспособи и ползва специално за куклен театър, тъй като помещението, което в момента ползва под наем се използва и от фолклорния ансамбъл, и от детските школи, и не може да бъде оборудвано с театрални седалки, специфично театрално осветление, затъмнено и т.н. Необходимо е да се отбележи, че това беше единственият открит по време на проучването професионален театър, който се стреми да се установи трайно в периферните райони – представления се играят в Люлин и Банкя. Районната администрация обаче упорито отказва да предостави това помещение, макар че то в момента не се използва, под претекст, че е необходима тръжна процедура и общинските помещения на територията на района са твърде малко. В същото време без проблеми, без тръжна процедура общински помещения се предоставят безвъзмездно на пенсионерски клубове, например. Случаят е показателен с това че илюстрира отношения на взаимно недоверие и подозрителност, липса на желание за сътрудничество и разбиране, както и на траен конфликт, зад който по всяка

⁸ Дори на пръв поглед тези организации се отличават по това, че имат собствени актуално поддържани и обновявани сайтове: <http://www.sambanda.info/>, <http://www.36monkeys.blogspot.com/>, <http://theatreabsurd.dir.bg>, <http://www.watertowerartfest.com/>, <http://transformatori.net/>, достъпни на 23.08.2011

вероятност се крие намерението за «по-традиционно» използване на общинските помещения.

- АртФест «Водна кула», който се провежда вече шеста година от Сдружение «ИМЕ» на Водната кула в район Лозенец. Фестивалът има амбицията да представя съвременни автори, работещи в сферата на визуалното изкуство видео арт, музиката, пърформанса, театралните и кино форми. През 2010г. част от програмата на фестивала беше изнесена в сградата на старата минерална баня в гр. Банкя, където са представяни видеа, изложба, танцови пърформанси и др. (http://www.youtube.com/watch?v=lbzphi6b5pU&feature=player_embedded) Поради финансови ограничения тази година изяви в банята в Банкя не е имало.
- Сдружение «Трансформатори», което се занимава с проблемите на градската среда, архитектурата и дизайна. Сдружението се стреми да налага добри практики като реализира съвместни инициативи за подобряване на образователния процес със специализираните учебни заведения в областта на строителството и архитектурата. Част от инициативите на сдружението обхващат и периферните райони на столицата, като например проектът ТаблоID на езерото в Панчарево (16-30.07.2011г.) – почистване и облагородяване на района на изоставеното бетонно съоръжение на бивше информационно табло, местност “трибуните”, Панчаревско езеро. Сдружението успя да привлече с тази инициатива значителен брой доброволци, както и медийно внимание. Подобни инициативи следва да бъдат осъществявани в партньорство с районните администрации и общината, тъй като работят в посока облагородяване и обживяване на изоставени или неизползвани публични пространства.

Тези примери са редки и обикновено се осъществяват трудно, поради нелеката комуникация с публичните институции и утвърдените културни организации по места. Независимо от усилията на организациите, много от тях остават дори напълно незабелязани от експертите в районните администрации или читалищните дейци. След като бяха идентифицирани събития на тези организации в определен целеви район, на районните експерти бяха задавани конкретни въпроси за тях. В повечето случаи се оказва, че експертите, както и читалищните дейци, нямат никаква или почти никаква информация, впечатления или оценка, независимо, че всички тези организации и събития имаха актуални уеб-сайтове, за разлика например от повечето читалища. Оказва се, че интернет и съвременните форми на информация и комуникация не са активно използвани от представителите на районните администрации и читалищните служители. Това допълнително затруднява общуването между различните оператори в крайните райони.

Процесът се утежнява и поради техните различни разбирания, стилове на общуване, представи за местните публики, цели и намерения. Обяснението на тази ситуация може да бъде търсено от една страна в утвърдените (още в периода на социализма) традиционни модели на организация на културни събития в районите. От друга страна в недоверието към «външните организации»: в едно от интервютата с районен експерт, той изрази становище, че традиционна практика на НПО е да «крадат идеи» от администрацията, с които после да «печелят проекти» и сами да осъществяват. От трета страна самите НПО често имат трудности да намерят верен език и подход към администрацията и традиционните институции. Те считат, че публикацията на информация в интернет е напълно достатъчна за всички целеви групи, но се оказва, че за администрацията това не е така.

Традиционните институции от своя страна функционират в доста затворени мрежи: администрациите са зависими за подготовката на културните календари от читалищата и училищата; те пък работят предимно с – и често се конкурират за – децата и техните родители. Тази конкуренция обаче не е продуктивна, тъй като не води до усъвършенстването на предлаганите продукти/услуги или до възникването на нови. На децата се предлагат едни и същи курсове и занимания за свободното време (преди всичко езикови, музикални, танцови и рисуване), но от две различни институции – училището и читалището. При това училището има значителни преимущества от типа на по-добра материална база, отопление през зимните месеци, по-добро финансиране на предлаганите дейности по новите програми за извънкласни дейности, финансирани от Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси». В тази ситуация читалищата изглежда нямат много добри шансове, освен ако не преориентират своята дейност към друга целева група или не предложат различен и по-привлекателен тип услуги за настоящата целева група. Проблематично е обаче до колко те имат капацитет да осъществят такава значителна промяна при настоящата ситуация. Взаимодействието и сътрудничеството с НПО като гореизброените би могло да бъде възможно решение на проблема.

Финансирането за тези три типа институции (районни администрации, училища, читалища) произхожда – поне отчасти – от един и същи източник – бюджета на СГО. В този смисъл логично би било тези ресурси да се разпределят така, че да стимулират продуктивните партньорства и развитието, а не безплодната конкуренция между отделните институции. Така, както се разпределят в момента, те не само предизвикват такава конкуренция, но също така изключват или значително ограничават възможностите за изява на други «играчи», освен вече включените в мрежата. Партньорски проекти и инициативи с НПО или частни организации са изключително редки. Общото впечатление, което се създава е за атмосфера на взаимно непознаване, недоверие и избягване.

Причините за описаната културна ситуация в периферията са множество, комплексни, взаимосвързани и взаимозависими. По долу са изброени основните от тях, които бяха идентифицирани в рамките на проучването.

- *Традиционни очаквания и нагласи на публиките.* Културните събития и културният живот отговарят на потребностите и вкусовете на жителите на крайните квартали. Тази теза може да е отчасти вярна, но пропуска съществен момент: потребностите, нагласите и вкусовете към изкуство и култура не възникват естествено у човека, а се формират и поддържат целенасочено. Те също така подлежат на промяна във времето. Факторите за изграждане на вкус и потребност от изкуство и култура са множество, комплексни и взаимосвързани и включват семейна среда, образование, социална среда, но и – не на последно място – достъп до културни продукти. Това именно е и едно от водещите основания за провеждането на политики за култура на всички нива.

Предвид наличната инфраструктура и събитийност в периферията в миналото, можем да предположим, че е имало изградени нагласи за потребление, както и вкусове, но липсата на целенасочена културна политика в последните години е довела до стесняване на културния хоризонт. Негативно отражение има и факта, че в миналото, а и днес, населението е получавало безплатен достъп до култура, независимо от качеството и

съдържанието на конкретните събития и продукти. В резултат на това жителите на тези райони нямат навик да плащат за култура и изкуство и се отнасят изключително резервирано към събития, за които трябва да отделят, макар и минимални суми.

- *Наследеното от предходния период, макар и неписано, разделение на функциите и отговорностите на администрациите на различни нива.* Става въпрос за наследена нагласа от времето на социализма: централната администрация (Министерство на културата) отговаря за професионалните изкуства и професионалните изяви, а местните администрации отговарят за «любителските изкуства», фолклора, читалищната и училищната самодейност. Те нямат ангажимент към професионалните живи изкуства. Това може да бъде и възможно обяснение на факта, че местните власти толкова трудно се решават (или изобщо не се решават) да поемат отговорност за намиращите се на тяхна територия професионални културни институти. Факт, който предизвиква значителни трудности пред осъществяването на театралната реформа през последните 20 години, например. Те не разполагат с достатъчно капацитет, опит и умения да се справят с администрирането им.

Това обяснява и реакциите на респондентите по отношение на въпроса «канили ли сте на ваша сцена/територия професионални културни институции, напр. театри, музикални състави и пр.». В повечето случаи отговорът беше категорично «не», придружено в някои случаи с искрено озадачение от въпроса. Формално най-честите обяснения на този факт бяха липсата на достатъчно средства за заплащане на хонорари, нежеланието на местните публики да плащат входни билети и неподходящата материална база. Но всъщност местните администрации и повечето от читалищните служители никога не са правили това и не смятат, че то влиза в техните отговорности. В «неписания кодекс» на разпределение на ангажиментите, според администраторите и читалищните служители, отговорност на самите професионални културни институции е да предлагат на външни сцени собствената си продукция и да разширяват публиките си. Същевременно въпросните професионални институции в много от случаите нямат представа, че това е част от техните отговорности. Получава се затворен кръг, който води до все по-голямо затваряне на «професионалистите» в една сравнително ограничена среда, а от друга страна до задълбочаващо се намаляване на възможностите на големи части от населението за достъп до професионални културни продукти. По този начин се нарушават и естествените връзки и взаимодействия между професионални и любителски изкуства, които са доказали своята продуктивност по отношение развитието на изкуствата изобщо. Прекъсват се и процесите на развитие на публиките.

Решаването на този проблем е комплексно и е свързано с преосмисляне ролята и функциите както на администрацията на всички нива (централно, общинско централно – СГО, общинско районно – РА) така и на мениджмънта на професионалните и любителски организации в изкуствата. Преди всичко процесът преминава през възстановяване на нарушените връзки и взаимодействия между тези страни и преразпределяне на отговорностите им за развитие на публиките. Именно отговорностите им по отношение публиките е факторът, който е общ за всички тях.

- *Неразвити мениджърски знания и умения, липса на организационен капацитет, недостатъчни човешки ресурси.* Тези изводи важат за районните администрации, които в много от случаите са инициатори и организатори на културни прояви, т.е. занимават се с мениджърска и организационна работа. В районните администрации със сектор Култура се занимава обикновено един, най-много двама

експерти. Обикновено този експерт(и) заедно с културата има ангажименти и към един или няколко от секторите: образование, социални дейности, спорт, младежки дейности, превенция на противообществените прояви. Организаторските дейности са свързан ангажимент за тях и ги възпрепятстват да поемат функциите по осигуряване на координация, информация и възможности за взаимодействия между различните организации, а и различни сектори. Освен това като организатори те имат отговорността и за подбор на участниците и програмите. Предвид консервативната природа на администрацията, това дава неизбежно отражение върху съдържанията на културните събития, които се състоят предимно от вече показвани, «утвърдени» жанрове и участници. Така например български фолклор изпълняван от деца никога не би предизвикал открита негативна реакция. Напротив, съчетан с традиционните пазари, сергии, забавления на открито, се приема в повечето случаи съвсем добре и отговаря на очакванията на традиционните публики, които посещават такива места. Други характерни за администрацията черти са липса на инициативност, на нетрадиционно мислене, затваряне и изолация.

Същият извод важи и за читалищните служители. Читалищата се различават по броя щатно заети служители в тях, който за периферните читалища обикновено варира между 1 и 6 души. От тези 1-6 души рядко има някой, който да има специализирана мениджърска подготовка. По-голямата част от читалищата имат проблем с набирането на допълнителни средства, с поддържането на материалната база, с ангажирането на професионални ръководители за школите и курсовете или осигуряването на сцена за външни професионални състави. Много от провежданите събития са съпроводени от значителни организационни проблеми и зависят силно от съдействието на районната администрация. Липсва мислене в стратегически план, както и идеи за развитие на дейностите, така че те да отговарят в по-пълна степен на съвременните нагласи и интереси на публиките. Разбира се има изключения, но като цяло изброените характеристики важат за повечето наблюдавани читалища. Това са все проблеми, които ясно говорят за нуждата на читалищата от подготвени кадри със знания и опит в управлението и поддържането на инфраструктура и работата с аудиториите.

Този проблем дава твърде негативно отражение върху нагласите на читалищните служители. Самите те си дават сметка, че изглеждат като остарели институции: «читалищата са остаряла форма и никой толкова не се интересува от тях, дали ще ги има или не» (интервю с читалищен секретар). Същевременно те не виждат причината за това в себе си и собствената дейност, а някак «отвън»: «хората не се интересуват», «хората не искат да плащат», «те не посещават събитията». Когато оценяват политиката на СГО обикновено я сравняват с тази по отношение на други райони или други читалища, и в този смисъл не се чувстват лично пренебрегнати или изолирани, а като част от един цялостно маргинализиран сектор. Липсват креативни идеи, липсва хоризонт, не се търсят възможности за междусекторни и партньорски проекти. Препоръките на читалищните служители се свеждат до необходимостта от средства за ремонти на инфраструктурата, самите те рядко отчитат слабия човешки потенциал, необходимостта от нови хора с ново мислене, от младежи, които биха могли да привличат младежи. Разбира се съществуват отделни иновативни елементи, като например програмата Глобални библиотеки, по която част от читалищата получават обучения и възможност за високоскоростен интернет. Програмата обаче функционира твърде отскоро и е трудно да

се прецени обективно какви резултати е постигнала и дали е успяла да превърне читалищните библиотеки в “място за достъп до информация и комуникация за всеки”⁹.

В известна степен тези проблеми може би се дължат и на особеността на статута на читалищата: те се регистрират по ЗЮЛНЦ като сдружения, т.е. те от юридическа гледна точка са неправителствени организации. В същото време обаче голяма част от тях са настанени в сгради, които са (или са били в миналото) публична собственост, и получават финансиране от публични институции като Министерство на културата и общините. Освен това функционират и според ЗНЧ¹⁰. Това ги поставя в различно положение от останалите сдружения, регистрирани по ЗЮЛНЦ, т.е. от възникналите след 1990г. неправителствени организации. Читалищата имат традиционни очаквания към общините и нямат стимул да развиват собствена инициатива за набиране на средства, за съобразяване с интересите на публиките, стремеж към ефективност и ефикасност и пр. Всичко това предизвиква връщане отново към въпроса “Общински структури ли са читалищата или НПО?”¹¹

- *Ресурсите циркулират в една затворена мрежа, включваща районните администрации, читалищата и училищата.* Тук се имат предвид три основни вида ресурс: 1. публични и частни финансови средства за култура; 2. информационни ресурси: утвърдени информационни източници и канали 3. публиките като ресурс – най-вече детските публики, но чрез тях и техните родители и близки.

Финансовите ресурси произтичат преди всичко от публични източници. При училищата това са Министерство на образованието, младежта и науката и Столична община. При читалищата това са средства за заплати от страна на Министерство на културата, целеви средства от страна на общините и Министерство на културата, конкурсни програми по апликационни форми и тази на за подпомагане дейността на народните читалища. В допълнение те са настанени в общински сгради. Районните администрации се финансират от бюджета на СГО. Финансиращи програми за НПО или частни културни организации за периферията почти напълно липсват, в допълнение към сложната инфраструктурна ситуация в тези райони (липсата на използвани сгради и зали).

Информационни ресурси: тези три типа институции имат установена практика да се уведомяват взаимно и да следят за всички събития, програми, инициативи, които предприемат. Те поддържат контакти и споделят информация от взаимно значение, например такава, отнасяща се до нормативни и административни промени, финансови възможности, партньорски проекти и др. Информацията тече по утвърдени канали, които са междуинституционални, в някои случаи междуличностни. Тя не излиза в публичното пространство и в този смисъл е трудно достъпна за всякакви външни лица. Голяма част от организациите нямат уеб-сайтове, или не ги поддържат актуални. Така, без да бъде съзнателно укривана, достъпът до информация за тяхната дейност е ограничен. Този модел на комуникация утвърждава изолираността и затвореността на мрежите. Районните администрации не проявяват активност при търсене на информация за дейността на външни за мрежата организации, действащи на тяхна територия. Те считат, че организациите би следвало да ги информират и адресират лично за своята

⁹ Програма “Глобални библиотеки - България”, <http://www.glbulgaria.bg/>, достъпен на 23.08.2011г.

¹⁰ Закон за народните читалища, Обн. ДВ. бр.89 от 22 Октомври 1996г.

¹¹ Вълковски, Юрий “Читалищата – държавни културни организации или неправителствени организации”, Lab for Culture 2007’ <http://www.labforculture.org/en/groups/public/labforculture/public-forum-region-in-focus/11031>, достъпен на 23.08.2011

дейност в случаите, когато не е необходимо да искат разрешение за това. «Външните» организации от своя страна са в пълно неведение спрямо това очакване към тях. Те считат, че е достатъчно да публикуват информацията в интернет. По този начин комуникацията между тях на практика е почти невъзможна.

Публиките: преди всичко тук става въпрос за децата и техните родители. Това са традиционните публики на училищните и читалищни събития. Събитията, организирани от районните администрации пък почти винаги са в партньорство с училища или читалища, като така отново разчитат на същия ресурс. Големи части от населението, които са потенциални публики, биват пренебрегвани и изолирани. С особена сила това важи за събитията, осъществявани в панелните квартали – Люлин, Връбница, Овча купел.

Характерно за мрежата е, че тя не притежава иновативен потенциал, в нея се възпроизвеждат традиционни отношения, традиционни събития, традиционни връзки, адресират се традиционни публики. Повечето културни събития, които се случват извън мрежата имат случаен или инцидентен характер. Много трудно организации или индивиди извън тези в мрежата могат да «пробият» на културния пазар в периферията на града, дори когато става въпрос за професионални културни организации, тъй като възможностите за ползване на наличната инфраструктура, а дори и на откритите пространства, също зависят от районните администрации и читалищата.

Съществуването на тази мрежа не може да се оценява като нещо негативно, напротив, тя позволява на включените в нея достъп до повече ресурси, контакти или възможности, отколкото биха имали извън нея. В известен смисъл културните събития в периферията винаги ще останат по-затворени, за по-ограничена публика, винаги ще се състоят в мрежа. Въпросът е обаче кои организации и индивиди са включени в мрежата, има ли тя възможност да се развива и разширява? Ето един пример за ограниченията на мрежата: тъй като в нея не са включени индивиди/организации, които да се занимават с дигитални изкуства, нови медии, фотография и др. съвременни изкуства, то тези изкуства изобщо не са представени в работата на включените институции, а техните публики също нямат достъп до тях. С отварянето на мрежите към нови партньори тази ситуация би могла да се промени.

- *Липсата на същински общности с установени трайни връзки и взаимоотношения*, особено в т.нар. квартали-спални, също е една от причините за липсата на активен културен живот и многообразни събития в районите. Рядкост са успешните практики за общоквартални инициативи, макар че има и изключения като тези в район Витоша например, където Гражданско сдружение «За Княжево» работи активно за обществени каузи като спасяването на боровата гора в квартала, построяването и поддържането на градинки и детски площадки, транспортни проблеми в района и др. (<http://www.knjjevo.bulboard.com>) Вероятно не е случаен факта, че в този район се намира и едно от най-активните и поддържани читалища в периферните райони – НЧ «Братя Миладинови», с действащи младежки театрални и музикални групи, множество школи, опит в работата по социални проекти и др.

В общия случай обаче хората нямат навика да «правят нещо заедно», липсва онзи «комунален дух», за който става въпрос в примера с Арабианранта от изследването на Ани Шойлева, което е част от настоящия проект. Това е проблем, който надхвърля отделните секторни политики и се отнася до цялостния начин на живот в съвременните

големи градове, където човек разпределя «живеенето» си на различни места: място за спане, място за работа, място за социални контакти, място за културни събития и пр., обикновено ситуирани в различни райони на града. Този «номадски живот» довежда в крайна сметка до отчуждаване от «местата» и хората, които живеят там. Местата престават да бъдат обитавани и стават просто населявани. Културните събития и инициативи, както и изграждането на привлекателни публични пространства като откритите сцени, могат да допринесат за ограничаване на изолацията и «синдрома на непознатите съседи», като това с особена сила важи за панелните квартали. Атрактивните събития и места могат да станат повод за срещи и общуване, за запознанства между съседи и преосмисляне на взаимоотношенията между хората.

Фолклорът изглежда жив и обединяващ фактор само в районите с активни стари общности като панчаревските и витошките села. А в същото време фолклор е в основата и на културните програми на администрациите и читалищата в панелните райони. Единствено училищата се стремят до някъде да излязат от този модел. Без да се обезценява значението на фолклора, все пак трябва да се признае, че това не може да бъде единствената автентична форма на културен живот и себеизразяване на хората, населяващи кварталите-спални. Необходимо е обновяване на съдържанията и обмисляне на нови модели. Трябва да се потърсят и открият онези специфични форми, които биха могли да се превърнат в основа за местно развитие и общуване в тези райони. Текстът на Румяна Каишева «Перспективи за развитие на културния живот в периферията на София», включен в проекта, предоставя широка палитра от възможности, които биха довели до значително обогатяване и разнообразяване на културния живот в панелните райони.

- *Липсва цялостна стратегия за развитие на културата на общинско и съответно на районно ниво.* Културата присъства доста епизодично и в съществуващите общински стратегии за развитие на други области като образование, туризъм, младежки и етнически проблеми. Когато се говори за стратегия важно уточнение е, че става въпрос не толкова за разписана стратегия, или за документ, а за общосподелени дългосрочни визия и цели на културно развитие. За консенсусни решения по стратегически дилеми, като тези за измеренията на децентрализацията, градското планиране, териториални и социални дилеми и др. Писаната стратегия идва като следствие от решаването на тези проблеми и постигането на съгласия по отношение на общите цели.
- *Недостатъчна инфраструктура или лошо състояние на сградите и залите е проблемът, който изтъкват най-често в интервютата самите читалищни дейци и администраторите.* Всъщност състоянието на инфраструктурата може да се разглежда като вторичен ефект от ограниченото многообразие на събития, публики и участници, ползващи тази инфраструктура. Ако се погледне от гледна точка на общината, като че ли липсва основателен рационален аргумент за инвестиции в инфраструктурата. Тъкмо напротив, биха могли да бъдат изтъкнати аргументи за освобождаване на общината от отговорност към тези сгради и зали. На първо място основната част от събитията така или иначе се състоят на открито, какъв е смисълът да се влагат средства в поддържането на старите сгради? На второ място курсовете и школите за деца, които са основна дейност на много читалища, все повече се припокриват с много предлагани от училищата курсове и школи. Общината тъй или иначе издържа училищните сгради, защо трябва да се ангажира и с читалищните? Това разбира се са провокативни въпроси, но трябва да се има предвид, че дори да се осигурят средства за инфраструктурата, това едва ли би довело от самосебе си до разнообразяване и активизиране на културния

живот, развитие и нови идеи. Необходимо е и привличане на нови партньори, които да вдъхнат повече живот на старите места.

Това изчерпва в общи линии основните фактори, които възпрепятстват «случването» на културната децентрализация в София. Последствията от всички тези проблеми, взети в тяхната съвкупност, са вече констатираните ограничено многообразие от предлагана културна продукция и редуциран достъп на жителите на тези райони до култура, и особено до професионални изкуства. Цялостното впечатление е за стагнация, липса на хоризонт и перспектива за развитие. То има отражение и в отговорите на въпроса «Как виждате себе си (вашата организация, вашият район) като част от програмата на София - Европейска столица на културата през 2019? С какво бихте могли да участвате и да допринесете за подготовката на разнообразна и оригинална програма?». Този въпрос обикновено предизвиква недоумение, и като естествена реакция отговор «никак». Там, където е получен различен отговор, той обикновено е свързан с културното наследство и то предимно средновековното – църквите и манастирите от Софийската Света гора и автентичния фолклор. Социалистическите паметници и индустриалното наследство например все още не се осмислят като възможен потенциал за развитие, социализация, и пр. Много от респондентите в тези райони въобще не ги виждат като места, където може да се случва култура на ниво.

Цялостните впечатления на наблюдателите, включени в проучването, бяха за липса на събития, които да провокират, изненадват, объркват, въодушевяват или зашеметяват. Навсякъде се среща остра нужда преди всичко от нови творчески идеи, експериментиране, риск, нов креативен тласък, които да привлекат нови участници и нови публики. Това би могло да се постигне чрез стимулиране на нови партньорства и овладяване на нови места, което предопределя и препоръките, изведени в настоящия текст. Източник на новите идеи са отделните артисти и творци, а защо не и активни млади хора и техните обединения, но е погрешно убеждението, че те могат да съществуват абсолютно изолирано и независимо от традиционните институции и традиционните финансови източници, колкото и консервативни да са те. Самите традиционни институции имат нужда от обновяване и естествен партньор в този процес са младите новаторски настроени таланти. Основната липса в периферните райони е преди всичко «среда», която да насърчава такъв вид творчески търсения. За това препоръките са насочени основно към промени в средата, които биха довели до нови, продуктивни партньорства, обновяване и обогатяване, но и «оживяване» на културата в периферията.

Същинските партньорства не са на хартия, не са декларации, те възникват в процеса на съвместна работа върху общи проекти. За тази цел е необходимо учредяването на програма, която да подпомага партньорски проекти. Тя ще даде възможност на тези в момента игнориращи се страни да се забележат, да се опознаят, да порботят заедно и защо не да стигнат до нови идеи за общи бъдещи инициативи.

Перспективите за културно развитие на периферните райони неизбежно мнават през обвързване с техния специфичен облик и потенциал, с конкретните проблеми и ресурси, с които те разполагат. Достъпът до култура не е самоцел, той е свързан с възможностите за общуване, за съвместно живеене, за развиване на вкусове и потребности, характерни за модерния човек. Именно това е огромен проблем в «панелните» райони от гледна точка на това, че там съседите не се познават, липсват общности, хората нямат навици да

извършват съвместни дейности, в много от случаите не посещават едни и същи места, нямат утвърден навик и формат на общуване в публични пространства.

В този смисъл препоръките в този доклад целят именно осигуряване и обособяване на места за култура, които да бъдат не само места за професионални сценични изпълнения (например), но също така и места за изява на формални и неформални любителски групи, младежи и деца, за общуване и срещи, разходки и различни форми на културно себеизразяване.

Препоръки

1. Създаване на дребномащабна финансираща програма на конкурсен принцип, насочена към всички райони на София (не само периферните) и подкрепяща арт и културни инициативи от всички области, с условието да стимулира партньорствата и междусекторните сътрудничества и да се включва както производство на културен продукт, така и разпространение, популяризация и информация.

Програмата цели:

- Осъществяване на партньорствата между различни по характер организации: читалища, районни администрации, професионални културни институции и НПО в районите (не е задължително да са само НПО, работещи в културната сфера);
- Реализирането на «междусекторни» проекти, които обединяват дейности, свързани с култура и (един или няколко от следните сектори) образование, туризъм, екология, борба с противообществени прояви и превенция на зависимости, градоустройство и «облагородяване» на обществени пространства
- Осъществяване на иновативни и нетрадиционни проекти, които предлагат различни от обичайните читалищни продукти и събития
- Ориентация към работа с местните общности
- Подкрепа за проекти, свързани с вътрешна градска мобилност на културни продукти. Голяма част от произвежданите в момента концерти, танцови и театрални представления, програми и др. имат много кратък живот. Независимо, че подготовката им отнема почти толкова време и средства, колкото подготовката на един професионален сценичен продукт, те биват показвани пред публика максимум 2-3 пъти.

Проектите да бъдат финансирани със суми от порядъка на **700 – 1500 лв**

Програмата ще адресира проблема с липсата на многообразие от културна продукция в периферията и ще спомогне формирането на нови и разширяването на старите мрежи между културни оператори. Водеща институция: Столична голяма община. Управляващият орган на програмата следва да бъде съставен от представители на различни дирекции в общината – напр. между Дирекциите «Култура», «Образование», «Превенция, интеграция, спорт и туризъм», «Обществен ред, сигурност и масови прояви», «Зелена система», «Социални дейности», «Архитектура и градоустройство»

2. Създаване на уеб платформа “Културата в районите на София”, която да съдържа информация за:

- *Културни програми* на читалища, домове на културата, НПО и пр.културни институции, невключени в културния гид “Програмата”, които работят на територията на различните райони на столицата. Този модул е ориентиран предимно към потребители, като предоставя информация за един по-различен поглед към културния живот на София.
- *Инфраструктура* – сгради, зали, места, с условия за ползването им. Модулът е ориентиран към арт организации, а и към районни и централна общинска администрация
- *Организации* – регистър с информация за всички организации, извършващи културна дейност в районите на София (вкл.детски градини и училища)
- Възможности за *обмени, партньорства и съвместни инициативи*. Модул, ориентиран към арт организации и администрация
- Възможности за *финансиране* – информация за арт организации, читалища, районни администрации
- *Артисти*

Платформата ще допринесе за решаването на проблема с изолацията на периферните райони, липсата на информация за случващите се там събития, както и за формирането на мрежи и партньорства. Платформата трябва да бъде изградена в партньорство и широко популяризирана и консултирана сред заинтересованите страни още на етап проектиране.

3. Инициране на обучителна / обменна програма за читалищни секретари и общинска / районна администрация в три модула:

- управление на сгради / сцени / места за култура
- стратегическо планиране и мениджмънт на програми/проекти/събития
- обмен на опит между мениджъри и администратори

Програмата ще допринесе за по-ефективното използване и стопанисване на съществуващата инфраструктура, ще даде възможност за отваряне на институциите и повишаване на човешкия капацитет.

4. Регламентиране на взаимоотношенията между институциите, които държат «ключовете» към местата (т.е.към сградите, залите, откритите пространства) и онези, които искат да ги използват. Това би могло да стане на първо място чрез публично оповестяване на условията за временно еднократно ползване на съществуващата инфраструктура за култура. В допълнение биха могли да бъдат изготвени типови договори, съдържащи условията за наемане и ползване на инфраструктура за културни събития.

Тази препоръка се отнася и до регламентиране и «лицензиране» на културните продукти, които се представят в учебните заведения (училища и детски градини). Тъй като в момента практиката е приходите от тези прояви да се делят наполовина между ръководството на училището и съответната културна организация, училищните ръководства нямат никакъв стимул да осъществяват контрол върху качеството на предлаганите продукти, върху пригодността им за съответните възрастови аудитории, или пък да допускат откупени безплатни представления в училищата и детските градини, тъй като от тях няма никакви приходи. В резултат в учебните заведения често

се представят нискокачествени спектакли, концерти и др., които не само не работят за развитие на публиките, но дори напротив – в някои случаи отблъскват децата от изкуството. Разумно решение в тези конкретен случай би било въвеждането на процедура по лицензиране на културни продукти, където да се оценява тяхното качество, както и пригодността им за определени възрастови аудитории. Веднъж лицензиран даден спектакъл, концерт или друг културен продукт може да бъде представян във всички заведения, където учат деца от съответната възрастова група. Това е практика и в много западноевропейски държави. В допълнение регламентирането на допустими правила и условия за взаимоотношенията между учебни заведения и културни организации би ограничило в значителна степен част от злоупотребите, които се случват в момента.

5. Инфраструктура:

А) изграждане на постоянни летни сцени за всеки район. Това е основен проблем за панелните райони, където липсват не просто сцени, но и изобщо публични пространства за срещи и общуване. Основният ресурс в тези райони са многобройни потенциални публики за всички видове събития.

Б) изграждане на “културни центрове” за панелните райони, заедно с Нови Искър и Кремиковци. Тези райони са обединени в най-голяма степен от липсата на сцени и места на закрито. Освен това поради относителната си близост до центъра и нарастващата конкуренция между различни културни (и не само) институции за времето на гражданите, именно в тези райони е необходим опитен мениджър, който да може да наложи името на съответния център като алтернатива на културата в центъра на града. Това би способствало и за стартиране на процес по изграждане на общности в тези райони, каквито в момента липсват и съществува проблема с изолацията и “непознатите съседи”. Сцените биха могли да бъдат част от оформянето на обособен център на района.

В) индустриалните райони също имат нужда от културни центрове, не толкова като сгради и зали, колкото като координиращи центрове за разпръснатите на голяма територия селища

Г) програма за енергийна ефективност за читалищата в селските райони

6. Преосмисляне на програмата по апликационни форми с оглед стимулиране на “обновяването” на районните празници и традиционните календарни празници:

- Районните администрации следва да делегират организацията на тези празници на “външни” организации, т.е. да се освободят от преки организационни ангажименти, да поемат основно координационни и контролни функции
- включването на професионални изпълнители предполага включването на възможност за изплащане на артистични хонорари по тези проекти;
- разнообразяване и обогатяване на програмите със събития от различни жанрове;
- по-широка популяризация, особено сред жителите на района;
- стимулиране на обмени между райони за празниците – това ще бъде и възможност за допълнителни изяви на готови вече продукти като спектакли, концерти, възможност за децата в читалищата да се извяват повече от веднъж с една продукция (концерт, спектакъл и пр.). Това означава преди всичко включването на възможност за покриване на транспортни разходи;
- програмата следва да остане подкрепяща само за районните и календарни празници, всички останали проекти да бъдат пренасочвани към програмата, описана в т.1

7. Преосмисляне на процедурата по подготовка на културните календари на отделните райони:

- вменяване на районните експерти на задължението да следят периодично **всички** активни културни организации и събития на територията на района си, да поддържат връзки с тях и да разширят обхвата на календара като освен читалищни и училищни изяви се постараят да включат в него и инициативи на частни организации или НПО, които провеждат събития на територията на района;
- да се превърне календара в инструмент за активно информиране на местните жители и гостите на района за събитията, които се случват там – това може да се случва в рамките на платформата

Препоръки: специфични за отделните типове райони

8. Програма за активна социализация на наследството във вилните и индустриални райони (църкви и манастири, социалистически паметници, индустриално наследство). Програмата следва да подкрепя арт и културни проекти, както и образователни, които да бъдат свързани със съответните обекти, да популяризират историята им и да доведат до активното въвличане на общността в обживяването им. Предложението е свързано с установения феномен на непознаване на това наследство и липса на трайни връзки между него и “живия” културен живот в районите.

9. За вилните райони:

- стимулиране на сега съществуващите фестивали в центъра да изнасят част от програмата си във вилните райони;
- опазване и поддържане на автентичен фолклор и на нови интерпретации върху него;
- полагане на усилия за популяризация и разпространение на информация за района и неговата култура;
- ангажиране на професионалисти, които да водят любителските състави, осигуряване на континуитет и приемственост между различните поколения. Перспективна идея е и ангажиране на млади безработни професионалисти, което би могло да се превърне в творческо предизвикателство към иновации, възможности за развитие на самодейни състави и създаване на нови и пр.

10. Към панелните райони:

- обвързване на културни с образователни прояви; единственият район, в който има концентрация на университети е Овча купел. Независимо от това почти няма допирни точки между университетите и местните институции, както и местните общности. Изобщо университетите и частните училища изглеждат като изолирани острови в наблюдаваните райони. Сътрудничеството с тях, особено с НБУ, който има департамент по изкуства, е особено перспективно.
- стимулиране на проекти, обединяващи превенция на противообществени прояви и зависимости, образование и култура. Подобни инициативи вече са съществували в миналото в район Връбница и в други крайни райони, които са ангажирали форум-представленията на Арт-студио Камбана (базирано в НЧ “Братя Миладинови”, Княжево, р-н Витоша) за представяне в училища с цел превенция на зависимости, насилие и трафик на хора.

- Стимулиране на межкултурни инициативи, представящи културите на малцинства – традиционни (ромски, турски, арменски) и нови (арабски, китайски, и др.)

11. По отношение на индустриалните райони: голямото предизвикателство в тези райони е да успеят да се отгърват от замърсяващите индустрии и да привлекат съвременните «чисти бизнеси», като напр. ИТ фирми, технологични паркове и пр. В това отношение инициативи, свързани с културата биха могли да им бъдат много от полза. Освен това при тези райони започва също да се появява проблема с променящия се социален облик, отчасти поради това че определени селища се заселват почти изцяло наново (като например с. Яна), а и поради това че се появяват заможни хора, които купуват там парцели и строят «палати». В контекста на тези очертаващи се проблеми, инициативи, обвързващи култура и социална сфера/бизнес/екология биха били много перспективни. Инициативи, обвързващи арт и еко сферата (Кремиковци), културата и спорта (Нови Искър) биха имали също значителен потенциал за развитие.

Друго предизвикателство в тези райони е индустриалното наследство: изоставени и рушащи се сгради, замърсени, непривлекателни терени, и преди всичко лош имидж на «отровен» район, който в много случаи възпира потенциалните инвеститори, посетители, и пр. Това може да се промени – например чрез използване на стари индустриални сгради за културни цели. От една страна това ще подпомогне справянето с индустриалното наследство, от друга присъствието на артисти, творчески продукти, иновации в тези райони ще доведе до промяна в мисленето на хората отвън за тях, а също така и в промени във вътрешния културен живот.

Приложение 1

Таблица с общи данни за периферните райони

Район	Територия (км ²)	Жители (данни от 2008г.)	Гъстота (бр.жители на км ²)	Промисленост	Туризм	Брой читалища	Брой училища (общински)	Други културни институции (Домове на културата, професионални културни институции, културни центрове и др.п.)	Висши учебни заведения
Нови Искър	220	27 258	124	Да	не	16	7		
Кремиковци	256	25 235	99	Да	Не	10	9	Дом на културата, гр.Бухово; Младежки домове в гр.Бухово и в с.Яна;	
Панчарево	407	29 471	72	Не	Да	10	10	Крепостта Урвич, Бистришките баби	
Витоша	123	51 473	418	Не	Да	7	8	Национален исторически музей, Музей на Петър Дънов в с.Мърчаево; Национален музей-галерия Боянска църква; Ню Бояна Филм Студио	Институт за усъвършенстване на учители
Овча купел	43	53 760	1 250	Не	Не (с изкл. на района на Горна баня)	5	5	Виртуална галерия "Лилия Евтимова", Университетски театър НБУ	Нов български университет, Висше училище по застраховане и финансии, Висше строително училище "Любен Каравелов", Франкофонски институт по администрация и управление
Банкя	56	11 498	205	Не	Да	2	1	Централна балнеолечебница - архитектурна постройка, Дом-музей на Димитър Благоев	
Люлин	22	127 254	5 784	Не	Не	4	13	Културен център "Люлин", Театър "Абсурд"	
Връбница	44	51 896	1 179	Не	Не	7	7	Къща-музей на Александър Стамболийски	

Приложение 2

Матрица за описание на събитие

КРИТЕРИИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ НА СЪБИТИЯ

Район:

Населено място:

Име на събитието:

Видове изкуства/жанрове представени на събитието:

Място на събитието:

Дата на провеждане:

Продължителност на събитието:

1. Общо описание на събитието и впечатления от него:
2. Описание на публиките:
 - 2.1. Брой:
 - 2.2. Възраст:
 - ✓ Преобладават деца
 - ✓ Преобладават младежи
 - ✓ Преобладават хора в активна възраст
 - ✓ Преобладават пенсионери
 - ✓ Всички възрасти
 - 2.3. Пол:
 - ✓ Преобладават жени
 - ✓ Преобладават мъже
 - ✓ Жени и мъже
 - 2.4. Отличаващи се групи (роми; чужденци – кои държави или други):
 - 2.5. Реакции на публиката
 - ✓ Положителни
 - ✓ Отрицателни
 - ✓ Смесени
3. Участници:
 - 3.1. Брой:
 - 3.2. Пол:
 - ✓ Преобладават жени
 - ✓ Преобладават мъже
 - ✓ Жени и мъже
 - 3.3. Възраст:
 - ✓ Преобладават деца
 - ✓ Преобладават младежи
 - ✓ Преобладават хора в активна възраст

- ✓ Преобладават пенсионери
 - ✓ Всички възрасти
 - 3.4. Произход (да се отбележи брой на различните състави):
 - ✓ Местни
 - ✓ Български от други места
 - ✓ Чуждестранни (от кои държави):
 - 3.5. Отличаващи се групи:
 - ✓ Роми
 - ✓ Чужденци
 - ✓ Други (какви):
 - 3.6. Изпълнители:
 - ✓ Професионални-
 - ✓ Любителски-
 - 3.7. Характер на събитието:
 - ✓ Традиционно
 - ✓ Иновативно
4. Организатори на събитието:
- 4.1. Организатор:
 - 4.2. Партньори:
 - 4.3. Донори и спонсори:
 - 4.4. Достъп
 - ✓ Свободен достъп
 - ✓ Билети (цена):
5. Място на събитието:
- 5.1. Описание на мястото:
 - 5.2. Характер на мястото:
 - ✓ Открито
 - ✓ Закрито
 - 5.3. Състояние на сцената, залата и оборудването:
 - ✓ Отлично
 - ✓ Добро
 - ✓ Средно
 - ✓ Лошо
 - 5.4. Техническо оборудване (какво включва):
 - 5.5. Наличие на използвани тоалетни:
 - ✓ Да
 - ✓ Не
 - 5.6. Достъпност за хора с увреждания
 - ✓ Да
 - ✓ Не
 - 5.7. Достъпност с градски транспорт:
 - ✓ Автобус (номера):

- ✓ Тролейбус (номера):
 - ✓ Трамвай (номера):
 - ✓ Маршрутки (номера): 37
- 5.8. Достъпност с лек автомобил:
- ✓ Да
 - ✓ Не

6. Информационно осигуряване и отразяване:

6.1. Наличие на плакати:

- ✓ Да
- ✓ Не

6.2. Наличие на брошури и други информационни материали:

- ✓ Да (какви):
- ✓ Не

6.3. Други видими начини на реклама:

6.4. Наличие на информационни материали на чужд език:

- ✓ Да (какви езици):
- ✓ Не

6.5. Присъствие на медии

- ✓ Да (кои):
- ✓ Не

7. Допълнителна информация, коментари, впечатления:

Приложение 3

Въпросник за провеждане на интервю с културни оператори в периферията

Въпроси

1. Каква е основната ви дейност? (напр.библиотечна дейност, или самодейни състави, чуждоезикови, музикални и др.курсове)
2. Как се финансира тази дейност? Какъв е размерът на годишния ви бюджет? От какви източници получавате приходи? Получавали ли сте бизнес-спонсорство за някой ваш проект? За кой?
3. Кои са основните ви партньори? (община, други читалища, други културни организации, бизнес, медии, граждански организации). В какво се изразява партньорството ви? Работили ли сте с международни партньори? Ако да – можете ли да разкажете повече? Ако не – защо, какви са пречките за това?
4. Към каква публика е насочена работата ви? Можете ли да определите някакви целеви групи? (по възраст, пол, доходи, социален статус) Защо са избрани именно тези целеви групи?
5. Как популяризирате дейностите и събитията, които организирате? Какви канали използвате? (плакати, брошури, листовки, интернет, местни медии, др.?)
6. Успявате ли да достигнете до целевите си групи? Какви трудности срещате при достигането на тези групи? Имате ли конкретни наблюдения и данни за публиките на събитията, организирани от вас? (актуални и потенциални)
7. Имате ли наблюдения върху потреблението на култура като цяло в района и нагласите и вкусовете на потребителите? Какви културни продукти се потребяват най-много, респ.най-малко?
8. Работили ли сте съвместно с организации и продукции от центъра на града? Давали ли сте им възможност да участват на ваша сцена? Имате ли техническа възможност да посрещате външни продукции?
9. Коя е най-традиционната ви дейност?
10. Коя е най-иновативната ви дейност? Кой е най-необичайният ви проект през последните 1-2 години?
11. Имате ли дейности, които да са насочени към младежи на възраст - 16-20 години
12. Кой са най-големите трудности/предизвикателства в работата ви? Какво бихте искали да промените или подобрите в нея?

13. Какви са плановете ви за развитие на вашата дейност в дългосрочен план? Имате ли специфични идеи и проекти?

14. От каква помощ или съдействие имате нужда (освен финансовата), за да осъществите тези планове? (или за да реализирате по-добре постоянната си дейност)

15. Как виждате себе си (вашата организация, вашият район) като част от програмата на София като Европейска столица на културата през 2019? С какво бихте могли да участвате и да допринесете за подготовката на разнообразна и оригинална програма?

16. Как оценявате политиката и усилията на Столична община за развитие на културата в периферията, какво бихте променили или предложили в нея, така че тя да може да доведе до устойчиво културно развитие във всички части на града?

БИБЛИОГРАФИЯ

Българските библиотеки – място за достъп до информация и комуникация за всеки, Програма “Глобални библиотеки - България”, <http://www.glbulgaria.bg/>, достъпен на 23.08.2011г.

Вълковски, Юрий “**Читалищата – държавни културни организации или неправителствени организации**”, Lab for Culture 2007’ <http://www.labforculture.org/en/groups/public/labforculture/public-forum-region-in-focus/11031>, достъпен на 23.08.2011

Европейска столица на културата (основна информация за инициативата). Ръководство за градовете, които кандидатстват за титлата Европейска столица на културата. Асоциация за развитие на София, 2010 <http://sofia-da.eu/bg/2011-01-10-11-55-24/2011-02-03-14-02-58>, достъпен на 23.08.2011

Закон за народните читалища, Обн. ДВ. бр.89 от 22 Октомври 1996г.

Закон за юридическите лица с нестопанска цел, Обн. ДВ. бр.81 от 6 Октомври 2000г.

Културният календар на София: проблеми и перспективи, Оценка и анализ на Календар за културните събития на Столична община за 2010г., Фондация за градски проекти и изследвания, София, 2010 (под печат)

Национална стратегия за екотуризма (проект), http://www.moew.government.bg/ecotourismforum/docs/national_strategy/NETS%20bg%20June%2026%20Final&app.pdf, достъпен на 10.09.2011

Общинска програма за закрила на детето на Столична община, sofia.bg/pressecentre/images/Sofia_s_children_2007_Programme.doc, достъпен на 10.09.2011

Общинска стратегия по десетилетие на ромското включване в София (2007 - 2013), sofia.bg/pressecentre/images/strategia_oprros_2007-2013_final.doc, достъпен на 10.09.2011

ОП “Туристическо обслужване”, Представяне на София и районите – <http://info-sofia.bg/viewcontent.php?mid=25&submno=1>, Профили на периферните райони:

Нови Искър <http://info-sofia.bg/images/rayoni/21.pdf>

Кремиковци <http://info-sofia.bg/images/rayoni/22.pdf>

Панчарево <http://info-sofia.bg/images/rayoni/23.pdf>

Витоша <http://info-sofia.bg/images/rayoni/17.pdf>

Овча Купел <http://info-sofia.bg/images/rayoni/18.pdf>

Банкя <http://info-sofia.bg/images/rayoni/24.pdf>

Люлин <http://info-sofia.bg/images/rayoni/19.pdf>

Връбница <http://info-sofia.bg/images/rayoni/20.pdf>, достъпен на 10.09.2011

Програма за управление и развитие на Столична община 2008 – 2011г <http://www.sofia.bg/programaupkm.asp>, достъпен на 10.09.2011

Пълноценен живот в подкрепяща общност. Стратегия за развитие на социалните услуги на територията на Столична община 2009 – 2013г., <http://sofiacouncil.bg/?page=ordinance&id=111>, достъпен на 10.09.2011

Регионален план за развитие на югозападен район за планиране 2007 – 2013г., www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=590, достъпен на 10.09.2011

Столична програма култура: публикации и артистично качество, http://kulturenkalendar.blogspot.com/p/blog-page_07.html, Фондация за градски проекти и изследвания, София, 2009

Стратегия за развитие на системата на столичното образование 2007 – 2015г <http://www.sofiaculture.bg/arhiv/>, достъпен на 10.09.2011

Стратегия за развитие на социалните услуги за деца и семейства в град София 2010 - 2013 г., <http://sofiacouncil.bg/?page=ordinance&id=122>, достъпен на 10.09.2011

Стратегия за развитие на Столична община до 2015г., http://www.sofia.bg/pressecentre/images/OPR_StrategyII-1.pdf, достъпен на 10.09.2011

Стратегия за регионално развитие на област София до 2015г www.csd.bg/fileSrc.php?id=1647, достъпен на 10.09.2011

Ali-Knight, Jane, etc. **International Perspectives of Festivals and Events: Paradigms of Analysis**, Elsevier Ltd., 2009

Bakucz, Marta **European Capital of Culture on the Periphery**, Institute of Economics and Regional Studies, University of Pécs, Hungary, 2001

Henriques, Eduardo Brito & Joachim Thiel **Culture, innovation and periphery: a theoretical sketch and some evidence from different Portuguese contexts**, Finisterra, XXXII, 64, 1997, pp.45-70

Culture and Sport Physical Asset Mapping Toolkit, The Culture and Sport Evidence Program, DCMS, August 2010
(http://www.culture.gov.uk/images/research/DCMS_Mapping_Toolkit.pdf , l.a.27.02.2011)

Florida, Richard **Who's Your City?**, 2008. ISBN 0-465-00352-4

Garcia, B., Melville, R. and Cox, T. **Creating an Impact: Liverpool's Experience as European Capital of Culture**, University of Liverpool, 2010

Landry, Ch. **The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators**, Comedia 2008

Landry, Ch. **The Art of City Making**, Earthscan, ISBN 1-84407-245-2, 2006

Landry, Ch., Franco Bianchini, Ian Henry, Fred Brookes **Culture and Regeneration. An evaluation of the evidence**, Comedia, 2004

Live from Your Neighborhood, A National Study of Outdoors Arts Festivals, National Endowment for the Arts, Research Report #51, August 2010

Matarasso, F. **A Place in the City: Recognizing Creative Inclusion**, Creative Communities Conference, Surfers Paradise, Australia, 16 April 2009

Matarasso, F. **Towards a Local Culture Index**, Comedia, 1999

Mercer, Colin **Bath and North East Somerset Arts Impact Assessment** – Final Report, Prepared for Bath and North East Somerset Council by Comedia. Project Director and Report Author: Colin Mercer; Comedia 2010

Mercer, Colin **Bergen and Beyond: the role of municipalities, cities, and city-regions in developing the creative economy**, From Hands-On: Regional Strategies for Creative Industries in Bergen, Tartu and Turku, Nordic Innovations Centre (NICE) and City of Tartu, Estonia, 2008 (publication online at <http://www.luts.ee/kjoomla/creativeindustripublication/publication.pdf>)

Mercer, C. **Cultural Planning for Urban Development and Creative Cities**, http://www.culturalplanning-oresund.net/PDF_activities/maj06/Shanghai_cultural_planning_paper.pdf, 1.a.20.02.2011

Mercer, Colin **Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development**, Hedemora, Sweden, Bank of Sweden Tercentenary Foundation and Gidlunds Forlag, ISSN/ISBN:91-7844-622-8, 2002

Mercer, Colin **A Global View: the cultural turn in urban planning**, IN: Rediscovering the Wealth of Places: a municipal cultural planning handbook for Canadian communities Toronto, Municipal World Inc., , ISSN/ISBN:ISBN: 978-0-919779-91-4, 2010

Mercer, Colin, ed **Urban and Regional Quality of Life Indicators**, Brisbane, Institute for Cultural Policy Studies, ISSN/ISBN:0-86857-554-2, 1994

Palmer, Robert **Cultural Mapping**, Palmer/Rae Associates, 2005

Schools, Communities, and the Arts: A Research Compendium Morrison Institute for Public Policy at Arizona State University. See also the Community Arts Network (CAN) www.artslynx.org/heal/rsrch.htm for listings of research, 1995

Wood, Phil and Charles Landry **The Intercultural City: Planning For Diversity Advantage**, Earthscan, ISBN 1844074366/9781844074365, 2007